
Studietilbuds livsløp. Hvordan kan beslutninger påvirke det endelige utfallet?

Harald Eivind Bue og Lars Terje Olsen

Høgskolen i **Hedmark**

Masteroppgave

ved Avdeling for økonomi og ledelsesfag

HØGSKOLEN I HEDMARK

Våren 2011

Forord

Denne oppgaven er resultatet av et samarbeid mellom masterkandidatene Lars Terje Olsen og Harald Eivind Bue. Oppgaven er en sammenlikning av to utdanningstilbud, og er basert på intervjuer. Begge forfatterne har diskutert alt arbeidet i ukentlige kollokvier/arbeidsmøter. Begge har også deltatt aktivt i alle intervjuene. Begge kandidatene/forfatterne har samarbeidet om hele oppgaven/avhandlingen, og står sammen om det samlede resultatet.

Imidlertid har Lars Terje Olsen hatt hovedansvaret for kapittel 3 om forskningsdesign og metode, mens Harald Eivind Bue har hatt hovedansvaret for kapittel 4 om teori og modeller. Lars Terje Olsen har i det vesentlige hatt ansvaret for det svenske case, mens Harald Eivind Bue i større grad har hatt ansvaret for det norske case.

Det er flere som skal takkes etter flere måneders arbeid med vårt forskningsprosjekt. De som fortjener størst takk er de 7 respondentene som alle har stilt velvillig opp til våre 6 intervju. De har alle åpent delt av sine erfaringer; positive som negative. Uten deres bidrag ville nok denne oppgaven ikke vært mulig å gjennomføre.

Stor takk fortjener også vår veileder Yngve Haugstveit. Han har gjennom hele prosessen kommet med gode faglige råd og innspill. Han har stilt opp både på telefonsamtaler og et antall veiledninger. Våre diskusjoner med ham har vært både nødvendige, faglig godt forankret og bidratt til denne oppgavens vitenskapelige preg.

Sist men ikke minst takker vi våre familier. De fortjener alle en spesiell takk for å ha gitt oss det nødvendige spillerom underveis i studiene og i vårt arbeid med masteroppgaven.

Oslo, 15.april 2011-03-23

Harald Eivind Bue og Lars Terje Olsen

DISPOSISJON OG INNHOLDSFORTEGNELSE	SIDE
1 Innledning og bakgrunn.....	7
1.1 Generelt.....	7
1.2 Likheter mellom de to caser	8
1.3 Broby Grafiska – historikk og utvikling	9
1.3.1 Den grafiske tradisjon i Sunne	9
1.3.2 Tetra Paks etablering i Sunne	9
1.3.3 Sunne kommunes muligheter.....	10
1.3.4 Demografisk statistikk i Sunne.....	10
1.3.5 Utvikling av en kommunestrategi i Sunne	10
1.3.6 Framveksten av Broby Grafiska utdanning.....	12
1.3.7 Inntak av elever fra hele Sverige (riksinntak).....	13
1.3.8 Samvirke med Karlstads Universitet	14
1.3.9 Fortsatt ekspansjon.....	14
1.3.10 Hvorfor gikk det som det gikk?.....	15
1.4 Grue Videregående Skole – historikk og utvikling.....	16
1.4.1 Lokale forutsetninger	16
1.4.2 Trelastbransjen i Solør.....	16
1.4.3 Formelle forutsetninger	17
1.4.4 Trelastfaget som lærefag.....	17
1.4.5 Trelastutdanningen i Grue.....	18
1.4.6 Reform 94.....	18
1.4.7 Hvorfor gikk det som det gikk?	19
2 Problemstilling og forskningsspørsmål.....	21
3 Forskningsdesign og metode	23
3.1 Hensikten med undersøkelsen.....	23
3.1.1 Valg av metode.....	23
3.1.2 Problemstilling – utgangspunkt i åpne spørsmål	24
3.2 Empirisk materiale	24

3.2.1	Datainnsamling	24
3.2.2	Semistrukturerte intervju	25
3.2.3	Arkivmateriale	25
3.3	Respondenter	25
3.3.1	Utvalg	25
3.3.2	Hvorfor akkurat disse respondentene?	26
3.3.3	Hvem er respondentene?	27
3.4	Oppbygging av intervjuene	29
3.4.1	Åpne spørsmål	29
3.4.2	Utdypende oppfølgingsspørsmål	29
3.4.3	Besvarelsen – empirisk grunnlag	29
3.5	Datainnsamling og analyseprosessen	30
3.5.1	Intervjugal	30
3.5.2	Detaljer i intervjuet	30
3.5.3	Opptak av intervjuet på bånd	30
3.5.4	Tidsperiode for intervjuene	31
3.6	Gyldighet og pålitelighet	31
3.6.1	Intern gyldighet	31
3.6.2	Ekstern gyldighet	33
3.6.3	Er vi forutinntatt?	34
3.6.4	Fokus – snevert og begrenset, eller?	34
3.6.5	Intersubjektivitet og sannhet	34
3.6.6	Funn – finner vi det vi leter etter?	35
3.6.7	Observasjon – er den selektiv og teoriladet?	35
3.7	Intervjuene	36
3.7.1	Påvirkning av resultatet	36
3.7.2	Intervjusituasjonen	36
3.7.3	Ser vi alt?	37
3.7.4	Verbal informasjon – hva med resten?	37

3.8	Etikk.....	38
3.8.1	Anonymisering av intervjuene.....	38
4	Teori - beslutningsteori	40
4.1	Generelt.....	40
4.2	Drøfting av begrepene "organisasjon" og "omgivelser"	41
4.3	Nettverk og nettverksanalyse	42
4.4	Beslutning, beslutningsprosessens faser og beslutningsmodeller	46
4.4.1	Modeller etter Enderud.....	49
4.4.2	Beslutningsmodeller etter Jacobsen og Thorsvik.....	50
4.4.3	Modeller for beslutning etter Hatch	56
4.5	Forholdet mellom beslutninger og handlinger - beslutningsirrasjonalitet	59
4.6	Stiavhengighet	60
4.7	Hvilke modeller er aktuelle for vår problemstilling.....	61
4.7.1	Modeller i innsamlingsfasen.....	61
4.7.2	Modeller ved valg av alternativer	62
4.7.3	Modeller i gjennomføringsfasen.....	63
5	Analyse av studietilbudenes utvikling og utfall.....	67
5.1	Generelt.....	67
5.2	Komparativ analyse.....	67
5.2.1	Likhet/ulikhet i forutsetninger.....	67
5.2.2	Ildsjel	67
5.2.3	Rettigheter (lover og regler)	68
5.2.4	Lokal samfunnsutvikling	68
5.2.5	Lokalt næringsliv	68
5.2.6	Teknologisk utvikling.....	69
5.3	Fasene etablering – utvikling – utfall.....	69
5.3.1	Generelt	69
5.3.2	Etablering	69
5.3.2.1	Grue.....	69

5.3.2.2	Sunne.....	71
5.3.2.3	Vurdering.....	73
5.3.3	Utvikling	73
5.3.3.1	Grue.....	73
5.3.3.2	Sunne.....	76
5.3.3.3	Vurdering.....	79
5.3.4	Utfall.....	80
5.3.4.1	Grue.....	80
5.3.4.2	Sunne.....	82
5.3.4.3	Vurdering.....	83
6	Sammenfattende analyse	87
6.1	Hvorfor mislyktes man i Grue?	87
6.2	Hvorfor lyktes man i Sunne?.....	88
7	Oppsummering – ytterligere forskning	89

Vedlegg 1 Intervjugal

1 INNLEDNING OG BAKGRUNN

1.1 GENERELT

Utvikling av utdanningssystemet er av mange ansett å være blant samfunnets viktigste oppgaver. Utdanningsspørsmål har betydelig politisk oppmerksomhet. Systemet er da også gjenstand for stadige endringer, større og mindre. Dermed vil utdanningstilbud stadig endres, noen legges ned og nye kommer til. Observasjonen som ligger til grunn for denne studien, er likheter og ulikheter mellom to konkrete utdanningstilbud, ett i Sverige og ett i Norge. Begge har relativt kort historie. Mens den norske skolen ble nedlagt etter kort tid, har den svenske hatt suksess. Vi stiller spørsmålet: Hvorfor?

Det er visse forskjeller mellom det norske og det svenske regelverket på dette området. Mens det norske regelverket fortsatt har med seg visse elementer med tradisjoner helt tilbake fra middelalderens laugsvesen, er dette ikke synlig i det svenske regelverket. Konkret dreier det seg om videreføringen av lærlingsystemet, som er tuftet på den gamle ordningen der mesteren lærer opp sin lærling, og fører vedkommende fram til svenneprøve. I Norge er det fortsatt den lovbestemte normalordningen at man må ha læretid i en lærebedrift før man kan avlegge fag- eller svenneprøve. I Sverige er eventuelle ordninger med lærlinger/gesäller ikke et krav i lovverket, og således ikke en del av det offentlige utdanningssystemet.

Av denne grunn har det norske lovverket også bestemmelser om næringslivets innflytelse i spørsmål om fag- og yrkesopplæring, både på nasjonalt og regionalt/lokalt plan. Lærlingloven av 1950 var da også forvaltet av Nærings- og handelsdepartementet. Loven hadde bestemmelser om riksyrrkesutvalg og yrkesutvalg, med definerte oppgaver og representasjon fra arbeidslivets organisasjoner.¹

Etter en utredning lagt fram av den såkalte Steen-komitéen, ble yrkesskolene i 1974 innlemmet sammen med gymnasiene i det som fra da ble kalt «videregående skole». Lærlingloven ble så gjenstand for revisjon, og ble erstattet av Lov om fagopplæring i arbeidslivet fra 1981. Loven ble nå forvaltet av Kirke- og undervisningsdepartementet ved siden av lov om videregående opplæring, og bestemmelsen om *mandat* for

¹ Lov av 14. juni 1950 om lærlinger i håndverk, industri, butikk-, lager-, og kontorarbeid § 27

yrkesutvalg/fagutvalg (på regionalt/lokalt plan) ble erstattet av en «kan»-bestemmelse.² De tidligere riksykesutvalgene beholdt imidlertid sitt mandat og sin posisjon, nå under navnet «opplæringsråd».

I den nå gjeldende lov, i kraft fra 1.8.1999, er bestemmelsene om fag- og yrkesopplæring tatt inn i samme lov som den tidligere grunnskolelov og lov om videregående opplæring. Her er bestemmelsene om lokale/regionale fagutvalg videreført uendret, men nå igjen under navnet «yrkesutvalg». Loven har nå fått navnet opplæringslova.³

De to utdanningstilbudene som studien tar for seg, er Broby Grafiska i Sunne, Sverige, og trelastutdanningen ved Grue videregående skole i Norge. Det vi ser på er altså 2 videregående skoler med tilbud om yrkesfag, hvor utviklingen av det yrkesfaglige tilbudet og utfallet av skoletilbudet har fått to forskjellige utfall. Og dette til tross for at miljøet og vilkårene synes å være like og sammenlignbare. Hvorfor ble det ene studiet nedlagt mens det andre ble en suksess – på tross av mange likheter med henhold til forutsetninger? Vi vil belyse dette utfallet i et beslutningsteoretisk perspektiv og vår studie søker å finne en forklaring på forskjellen i utfall.

1.2 LIKHETER MELLOM DE TO CASER

Vår oppgave vil ta for seg hvordan beslutninger påvirker levedyktigheten til gitte utdanningstilbud. Som eksempler for vår oppgave har vi valgt trelastutdanning i Grue kommune i Solør og grafisk utdanning i Sunne kommune i Värmland. Begge er utkantskommuner med et stabilt og relativt lavt befolkningsantall. De ligger begge noe vekk fra større befolkningsentra, men har likevel bra kommunikasjonstilbud gjennom jernbane og større veisystem gjennom regionen. For begge er det rundt 50 kilometer til en større by. Det er tilfredsstillende kommunikasjonstilbud inn og ut av regionen. På begge steder har man en utfordring med de demografiske forhold, ved at befolkningen blir eldre og i liten grad fornyes. Kulturtilbud fins, men de er begrensede og har også hatt behov for modernisering for at distriktet skulle være attraktivt å flytte til.

² Lov 23. mai 1980 om fagopplæring i arbeidslivet § 7, i kraft 1.1.1981.

³ Lov 17.7.1998 «Opplæringslova» § 12-3

1.3 BROBY GRAFISKA – HISTORIKK OG UTVIKLING

1.3.1 DEN GRAFISKE TRADISJON I SUNNE

Sunne kommune har en lang grafisk tradisjon som ble innledet allerede på slutten av 1920-tallet. De virksomheter som utgjorde pionerbedriftene i Sunne på denne tiden var Ramstrøms Tryckeri, Sunne Tryckeri, Rifinn-Tryck, Samuelssons Tryckeri, Bengt Olssons Tryckeri, Ceaco og Millers Stämplar. En foregangsmann i Sunne på denne tiden var Gösta Miller, som i begynnelsen arbeidet ved Ramstrøms Tryckeri. I 1939 – 40 etablerte han Millers Stämplar. Fra denne bedriften stammer både Miller Graphics Scandinavia og også Flexopartner. Etableringen av Millers Stämplar fikk en veldig stor betydning for oppstarten av produksjonen ved Tetra Pak i Sunne i 1992⁴.

1.3.2 TETRA PAKS ETABLERING I SUNNE

Hvorfor valgte Tetra Pak å legge deler av sin virksomhet til akkurat Sunne? Dette valget ble påvirket av et antall faktorer. Det ble besluttet å redusere noe aktivitet andre steder Tetra Pak var etablert, og videre ble det besluttet at disse reduksjonene skulle gjøres gjennom spesialisering av virksomheten. Den naturlige konsekvens av en slik beslutning var at en del av produksjonen ble flyttet. Tetra Pak hadde på denne tiden tilgjengelige investeringsfond, men det var grunnet spesielle regler ikke aktuelt å bygge ut eksisterende produksjonslokaler. Tetra Pak kom i kontakt med en delegasjon som gjerne ville ha virksomhet i den såkalte Bergslagsregionen. De østre deler av Värmland ligger i denne regionen, inkludert også Sunne. Dermed ble det ordnet en reise til denne delen av regionen for å se etter potensielle plasser for etablering i denne delen av Värmland. I begynnelsen av reisen lå ikke Sunne innenfor reiseruten. Men ledelsen hadde fått en av sine lokale kontakter til å se seg om etter allerede eksisterende bygg å legge ny virksomhet til. Derfor ble det også fra denne kontaktpersonens side arrangert en tur innom Sunne. Der lå det nemlig en nedlagt gummifabrikk som var tilgjengelig for ny og annen virksomhet. Dette passet Tetra Paks ledelse bra, siden de i utgangspunktet ikke var veldig interessert i å bruke store summer på nybygg. Dermed fikk Sunne også vist frem sine gode forutsetninger for

⁴ Fryksdals Bygden 980424 s 14-15.

etablering selv om de i utgangspunktet ikke var påtenkt som et sted å vurdere. I tillegg lå disse lokalene i tilslutning til E-45. På tross av forsinkelser i gummifabrikkens beslutning om å forlate sine lokaler, valgte allikevel Tetra Pak å etablere seg i Sunne. De bygde sågar en ny bygning til sin nye virksomhet i Sunne.

1.3.3 SUNNE KOMMUNES MULIGHETER

En annen viktig faktor for Tetra Pak til å velge Sunne kommune, var at Sunne kommune ble ansett for å være en kommune som hadde gode muligheter for mange typer fritidssystemer for de ansatte. Det var kun et fåtall av de ansatte som; på tross av tilbudet om å få beholde jobbene sine og bli med på flyttelasset, faktisk valgte å flytte med. Derfor ble det også i stor grad aktuelt med nytilsetning ved den nye fabrikk i Sunne. Og dette tilbudet var lokalbefolkningen seg veldig bevisst.

1.3.4 DEMOGRAFISK STATISTIKK I SUNNE

Men det var heller ikke gitt at det var tilgang på stabil arbeidskraft i Sunne. I store trekk har de demografiske forhold i Sunne vært tilnærmet lik det som er tilfelle i Sverige generelt. Slik også midt på nitti-tallet som også senere funn i 2006 har vist. Men det har vært en relativt stor underrepresentasjon av personer i aldersgruppen 20-29 år i Sunne. Og enda verre har det vært for menn i alderen 15 til 19 år. Hvorvidt det var mangel på arbeid eller mangel på studietilbud som gjorde dette er vanskelig å si. Men det er interessant å merke seg at dersom man kunne klare å holde på ungdommen i utdanningstiden samt tilby arbeid etter fullførte studier, kunne man etter hvert kanskje også se resultater i forhold til en økning i familieetableringen gjennom boligbygging samt en positiv befolkningsutvikling.

1.3.5 UTVIKLING AV EN KOMMUNESTRATEGI I SUNNE

Utdanningstilbudet innenfor grafisk industri startet opp i Sunne samtidig med at Tetra Pak etablerte seg på stedet. Utviklingen i utdanningstilbudet skal vi komme tilbake til senere. Men utviklingen man ante konturene av midt på nitti-tallet gjorde at Sunne kommune for alvor kunne begynne å tenke strategisk. I 2001 besluttet daværende kommunefullmektig en kommunestrategi (Rydin, 2007). I 2007 ble denne revidert. Målsetningen når strategien ble opprettet var å nå et befolkningstall på 15 000 mennesker i 2005 – den var på 13 551 når strategien ble fastslått i 2001. Selv

om det overordnede målet ikke ble nådd (13 591 innbyggere i 2006), hadde Sunne et positivt innflytningsoverskudd i alle årene fra 2001 til 2006. Denne trenden gjorde at kommunen underveis formulerte sin strategi i 10 klart uttalte og definerte delmål.

Målene ble uttrykt slik:

- Et attraktivt sted å bo – dette inkluderte investeringer i studentboliger
- Aktivt næringslivsarbeid – dette ble blant annet gjort for å beholde en god dialog med næringslivsvirksomheter samt utvikle de sterke bransjer som allerede fantes i kommunen. I disse inngikk blant annet den grafiske industrien i kommunen
- Et tilbud om høyere utdanning – elevene burde oppmuntres til høyere studier, samtidig som kommunen verner om de yrkesfagrettede studieprogrammene. Et viktig moment er her å lytte til de behov det lokale arbeidsmarkedet har for tilgang på arbeidskraft
- Kommunikasjonene må forbedres – blant annet handler denne strategien om opprustning av Fryksdalsbanen, forbedret E45 samt utbygging av bredbåndstilbudet
- Besøksnæringen – dialog med turistnæringen og støtte til arrangementer.
- Øke miljø- og ressursbevisstheten – dette skulle ordnes blant annet gjennom et samordnet dokument som tok for seg revisjon av Översiktsplanen samt inneholde konkrete miljømål
- Utvikling av landsbygden (Öppna landskap) – fremme av bygdelagsaktiviteter og det lokale landbruket
- Utvikle muligheten for barn og unges delaktighet når beslutninger fattes – for å oppnå dette så Sunne kommune det som viktig å skape en arena for dialog mellom ungdommene og de lokale politikere og andre som fatter beslutninger
- Øke innbyggernes trygghet – i dette inngikk kriminalitetsforebyggende tiltak samt en kartlegging av hvor kriminelle handlinger finner sted
- Effektiv kommunal forvaltning – som et eksempel dreier denne siste strategien seg om undersøkelser av innbyggernes utsikter hva angår det kommunale arbeidet samt det å verne om Sunne som et positivt varemerke.

1.3.6 FRAMVEKSTEN AV BROBY GRAFISKA UTDANNING

I begynnelsen av 1990-tallet ble den grafiske bransjen kjennetegnet av forandringer så vel i teknikk som av endringer i struktur. På grunn av nedleggelse av et foretak innen grafisk industri i Sunne tok Länsarbetsstyrelsen i Värmland initiativ til en oppdragsutdannelse for arbeidsløse grafikere. På det lokale planet i Sunne ble arbeidet ledet av Inga-Lill Lindqvist, en daværende datalærer som fikk ansvaret. Det ble nedsatt en arbeidsgruppe med et oppdrag om å se på forutsetningene for å starte et kurs innen grafisk teknikk i Sunne. Dette første kurset som ble gjennomført i 1992; samtidig med at Tetra Pak etablerte seg i Sunne, endte med at alle deltagerne fikk jobb og førte til at flere kurs ble utviklet og gjennomført. Denne videreutviklingen medførte at 85 % av det totale antall kursdeltagere fikk jobb. Også samme år som det første kurset ble gjennomført, kom den ideen opp om at man skulle videreutvikle kursene for å etablere et utdanningstilbud innen grafisk teknikk i Sunne. Siden Tetra Pak skulle etablere seg på stedet, visste man også at det var behov for en god kompetansebase som kunne gi tilgang til stabil arbeidskraft i flere år fremover. I tillegg avdekket arbeidsgruppen at det ikke fantes et annet tilbud om utdanning innen grafisk teknikk noe annet sted i Norden, med unntak av en oppdragsutdannelse i Kolding i Danmark.

Slik startet planene om å organisere en utdanning på gymnasnivå innen det grafiske området i Sunne. Det var riktignok en viss uro for å oppleve konkurranse og det var flere aktører som frarådte kommunen å prøve ut ideen i for stor skala. For å ivareta en utbygging av Brobyskolan krevdes en investering på 11,5 millioner svenske kroner for å inkludere en grafisk utdanning i den ordinære virksomheten. Fra den grafiske bransjen selv ble det uttalt skepsis da man ante rekrutteringsproblemer på bakgrunn av erfaringer man hadde gjort seg fra andre trykkutdanninger i Sverige. Disse hadde ikke evnet å tiltrekke seg studenter og derfor vært nødt til å legges ned. På tross av dette bestemte arbeidsgruppen seg på kort tid for å gå videre med sine planer og allerede året etterpå (1993) starte opp et tilbud om grafisk utdanning på gymnasnivå. På sikt var det til og med ambisjoner om å utvikle tilbudet til å innebære

spisskompetanse innen grafisk teknikk samt forskningsmuligheter for lokale foretak innen flexografi.

I januar 1993 ble et forslag fra en arbeidsgruppe lagt frem for kommunestyret i Sunne, og forslaget innebar en oppstart av studietilbudet allerede i august samme år. Arbeidsgruppen presenterte en konkret handlingsplan for kommunestyret med klare målsetninger innenfor en tiårsperiode. Målene gjaldt forekomst av et studietilbud på gymnasnivå, videreutdanning og påbygning, utdanningsvirksomhet for grafiske bedrifter samt planer for relevant forskning. De lokale politikerne trodde såpass på ideen at de bestemte seg for å endre på den allerede fastlagte økonomiske planen i kommunen og investere de nødvendige pengene. Derimot bestemte beslutningstagerne at det ikke skulle bygges noe nytt i forbindelse med oppstarten, men noen av de lokalene som sto tomme skulle benyttes til formålet.

At utdanningen skulle legges til et eksisterende industriområde møtte i starten noe motstand. I hovedsak dreide motstanden seg om at et gymnas ikke burde legges til et område der man hadde såpass stor risiko for ulykker. Til slutt ble likevel det lokalet som fortsatt benyttes for skolens virksomhet valgt. Argumentene var hovedsakelig at kommunen eide eiendommen samt at den lå i nærheten av Brobyskolan. Elevene innen grafisk utdanning hadde fortsatt en del av sin undervisning der. Beslutningen ble raskt tatt, og skolen sto ferdig til august 1993. Målsetningen var å få 25 studenter – de fikk 50. Innen kort tid fikk skolen tilsagn om ytterligere to oppdragsutdanninger. En innen grafisk teknikk og en innen multimedia. I løpet av 4 år var alle de målsetningene arbeidsgruppen presenterte for kommunestyret i januar 1993 oppnådd.

1.3.7 INNTAK AV ELEVER FRA HELE SVERIGE (RIKSINNTAK)

Noen skoletilbud gis anledning til inntak av elever fra hele landet, i motsetning til det normale, som er inntak fra skolens kommune. Riksinntak innebærer flere fordeler for rekrutteringen. Dette kan være avgjørende for å få tilstrekkelig mange studenter i en klasse. Når man bestemte seg for å tilby utdanning innen flexografi ved Brobyskolan, besluttet den svenske regjeringen i Sverige seg i starten for ikke å innvilge riksinntak. Dette medførte at det bare var 3 søkere til flexografiutdanningen ved Brobyskolan

sommeren 1997. Imidlertid klarte man å rekruttere 8 søkere til programstart. Dette var akkurat det antallet elever man trengte for ikke å kansellere kurset. Arbeidet med å markedsføre studiet fortsatte og i mai 1998 kom kontrabeskjeden om at flexografiutdanningen ved Brobyskolan ville få riksintak fra og med høsten 1999.

1.3.8 SAMVIRKE MED KARLSTADS UNIVERSITET

Allerede ved starten av den første oppdragsutdanningen i 1992 eksisterte det et samarbeid med daværende Høgskolan i Karlstad. Det var en representant derifra som deltok i arbeidsgruppen. I løpet av studieåret 1994/95 startet et ytterligere samarbeid med høyskolen. Innenfor de akademiske utdanningene med benevnelsen "Yrkestekniska Høgskoleutbildningar" (YTH) kunne man nå ha stor nytte av utdanninger som nå var startet opp i Sunne. Samtidig fantes det et økt behov for kompetent personell hos Tetra Pak. Som et resultat av samarbeidet ble det utviklet to "Kvalificerade Yrkesutbildningar" (KY-utbildningar) samt ansatt en felles person.

1.3.9 FORTSATT EKSPANSJON

Den første KY-utdanningen med riksintak startet opp høsten -96. Det var et 3-årig program med innretning mot grafisk trykk, grafisk medieteknikk samt interaktiv multimediateknikk på 120 poeng. Denne økningen førte til at det ble for lite undervisningslokaler. Dessuten var det ønskelig med en sentral plassering av den grafiske infrastrukturen for å gjøre den lettere tilgjengelig for alle studentene. I 1998 ble Broby Grafiske frigjort fra Brobyskolan og utgjorde en egen skoleenhet med en egen rektor. En annen viktig hendelse dette året var at utbyggingen kunne skje med støtte fra både EU, Länsstyrelsen Värmland, Landstinget i Värmland, Länsarbetsnämnden, den grafiske bransjen samt Sunne kommune. Nok en KY-utdanning startet opp høsten 2001. Denne utdanningen fikk navnet "Förpackningsdesign med materialkunskap". Dette innebar en ytterligere utvidelse av skoleområdet til en kostnad av 40 millioner SEK. Også denne ble finansiert av EU (14 millioner SEK), Länsstyrelsen Värmland, Landstinget i Värmland, Tetra Pak og Preview Systems (sammenlagt 8,5 millioner SEK) samt Sunne kommune. I disse planene inngikk også planer om et drivhus/foretaksveksthus for blant annet å gjøre nyetableringer lettere.

1.3.10 HVORFOR GIKK DET SOM DET GIKK?

Til tross for den motstand arbeidsgruppen først møtte både hos de grafiske foretakenes bransjeorganisasjon og de faglige organisasjonene, så valgte de altså på kort tid å foreslå for Sunne Kommune i desember 1992 at de skulle gå videre med ideen om å bygge en ny skole for grafisk utdanning i Sunne. Dette poenget har jo i og for seg ikke noen sammenheng med hvorfor vi i dag kan se tilbake og si at "dette gikk jo bra"! Men like fullt forteller det oss noe om den stå-på-viljen som gruppen hadde. Og det er etter vårt syn et viktig moment for hvorfor grafisk utdanning i Sunne har vært en slik suksessrik historie. De utvalgte personene som i sin tid ble utpekt til å delta i denne arbeidsgruppen, trodde og mente at det var et reelt behov for denne utdanningen i Sunne. Og de la mye innsats i at dette kunne de få til, dersom de arbeidet sammen. Dette underbygges også av at den samme gruppen i 1995 tok initiativet til å danne SweFlex, en bransjeforening som i starten hadde 26 foreninger og organisasjoner som medlemmer. I dag er det ca 100. Dette samarbeidet ble tatt videre, i form av en yrkesutdanning som ble opprettet ved Karlstad Universitet. Denne utdanningen startet opp som en forsøksvirksomhet med staten som hovedaktør – og er fortsatt aktiv. Akkurat dette poenget var nok en erkjennelse fra staten om at utdanningen holdt god kvalitet, og at samarbeidet mellom skolen, kommunen og bransjen var avgjørende for utdanningens suksess.

Vi skal heller ikke glemme at i 1998 ble Broby Grafiska skilt ut fra Brobyskolan; som var den ordinære skolen på videregående nivå i Sunne. De fikk sitt eget rektorsområde, og på denne måten kunne de to skolene fortsette å jobbe for sine utdanninger uten på være nødt til å prioritere strengt mellom de midlene de fikk på et allerede anstrengt kommunebudsjett.

Det vi vil fokusere på som hovedårsak til at det gikk så bra med utdanningen i Sunne, er at det først ble opprettet en lokal arena for et samspill mellom de viktigste aktørene som mente at de trengte denne utdanningen i Sunne. I tillegg til representanter fra aktørene som alle trodde på at dette kunne gå, så de på utdanningen i et helhetlig perspektiv. Det var ikke bare for å ha en utdanning å tilby ungdommen, men det var like mye for å tilby arbeidsmarkedet kvalifisert arbeidskraft som ellers ikke var så lett tilgjengelig. Likeledes var det om å gjøre å skaffe tilbud til

den ungdommen som gikk på skolen, og deretter legge til rette for at de senere kunne slå seg ned i Sunne og ikke bare finne arbeid, men også et fint sted å vokse opp og leve sine liv. Alt ble forsøkt sett i sammenheng. Og det kunne man få til, nettopp fordi de fleste aktørene som uansett var involvert i de beslutninger som skulle tas, allerede var representert i gruppen som foreslo opprettelsen av studietilbudet. Det faktum at de klarte å få til et utdanningssamarbeid med Karlstad Universitet, åpnet for et nasjonalt anerkjent samarbeid. Dette har siden gitt muligheter til å utvikle et utdanningssamarbeid også internasjonalt. I dag har Broby Grafiska et samarbeid gående blant annet med Italia i forhold til gymnasutdanningen, et samarbeid med Australia for den kvalifiserende yrkesutdanningen samt et samarbeid med Sør-Afrika når det gjelder de såkalte oppdragsutdanningene.

1.4 GRUE VIDEREGÅENDE SKOLE – HISTORIKK OG UTVIKLING

1.4.1 LOKALE FORUTSETNINGER

Solør-regionen sør i Hedmark er preget av store områder med produktiv skog. Dette gir naturlige forutsetninger for næringslivet i regionen, og helt siden oppfinnelsen av oppgangssaga har det vært drevet sagbruk i regionen. Det eldste vi klarer å finne dokumentert som sier noe om skogsdrift i Solør, er faktisk i lokalhistoriske skrifter fra Akershus. Der står det beskrevet at det allerede på 1600-tallet ble fløtet tømmer ned Glomma og til Fetsund. Der ble det omlastet på flåter og fraktet videre til Stalsbergstranda i Sagdalen og videre til Strømmen⁵. Der oppsto begrepet "ren plankekjøring", hvor kjørekarer kjørte tømmeret med hest og kjerre inn til Kristiania. Lokalhistoriske lag i Sør-Odal, Vinger og Solør beskriver alle at det på 1700-tallet ble etablert oppgangssager nær sagt på ethvert sted hvor det var mulig å demme opp en hvilken som helst liten bekk. Fra tidlig på 1900-tallet ble flere av sagbrukene lagt ned.

1.4.2 TRELASTBRANSJEN I SOLØR

Mot slutten av 1900-tallet medførte utviklingen behov for kompetanseutvikling, og behovet for arbeidskraft med faglig utdanning økte etter hvert. Rundt 1970 hadde trelastbransjen fra Kongsvinger til Elverum fortsatt mellom 2-3000 arbeidsplasser. Selv om flere sagbruk var lagt ned i løpet av 1900-tallet, var det på tiden rundt

⁵

Inger Elise Solberg, Høyskolen i Volda: Prosjekt "Sagbruk på Romerike",

etableringen av trelastfaget som lærefag flere betydelige virksomheter igjen i bransjen. Og det er viktig å merke seg at trelastutdanningen som ble til i Solør tidlig på åttitallet var ønsket av eierne av de mange små sagbrukene som fantes i Solør. Blant de som ønsket dette utdanningstilbudet lokalt var Namnå Sag, Bredesen Bruk, Opseth Bruk, Volden Bruk og Nygård Sag. Den dag i dag er det ca 38 bedrifter som beskriver seg som sagbruk eller høvlerier igjen i hele Hedmark. Kun 27 av disse er rene sagbruk. I regionen Kongsvinger til Elverum ligger det fortsatt 11 sagbruk, de fleste av disse konsentrert nettopp til disse 2 mellomstore byene. Det er fortsatt 2 sagbruk igjen lokalt i Grue.

1.4.3 FORMELLE FORUTSETNINGER

Faglig utdannelse var imidlertid lenge forbeholdt håndverksfagene, grunnet tradisjonene fra laugsvesenet. Lærlingloven fra 1950 åpnet riktignok for yrkesopplæring også i industrifag, men denne loven gjaldt bare i byene og de kommuner som selv vedtok at den skulle gjelde. Loven hadde i så måte nær knytning til loven om handelsvirksomhet og kravet om handelsbrev for å drive handelsvirksomhet i byene. Denne loven ble etter hvert opphevet, og da den nye «Lov om fagopplæring i arbeidslivet» kom i 1980 (i kraft 1.1.1981), ble den gjort gjeldende for hele landet. Dette hadde flere viktige implikasjoner.

For det første var det ikke lenger noen prinsipiell avgrensning av lovens faglige virkefelt. Nå kunne et hvert arbeidsområde etter nærmere definerte prosedyrer «legges under loven», og altså defineres som «lærefag». Det ble endog et politisk mål å legge størst mulig del av arbeidslivet under lovens faglige virkeområde, for på den måten å formalisere fagkompetansen. Dermed ble det på 1980-tallet utviklet et betydelig antall nye lærefag. «Trelastfaget» var ett av disse.

For det andre ble altså loven gjeldende for hele landet. Kravet fra den tidligere lærlingloven om å gi ungdom lærekontrakt dersom de ble ansatt for å arbeide i et lærefag, ble nå gjeldende over hele landet.

1.4.4 TRELASTFAGET SOM LÆREFAG

Nokså umiddelbart etter at den nye loven trådte i kraft, satte trelastbransjens organisasjoner i gang arbeid med å utvikle fagopplæring i bransjen. Det nye faget ble

godkjent av departementet med virkning fra 1. april 1985. Dermed ble det, som i alle lærefag, innført formaliserte krav til fagprøve med både en teoretisk del og en praktisk del. Den teoretiske delen kunne ivaretas av en egen lærlingskole slik det lenge hadde vært i håndverksfagene, eller gjennom godkjente yrkesfaglige kurs i den videregående skolen. For trelastfagets del ble det snart utviklet både grunnkurs og videregående kurs i trelastfaget. Ungdommen kunne da gjøre seg ferdig med den teoretiske del av fagprøven på skolen, og fullføre en lærekontrakt med fradrag i læretiden for disse kursene.

På denne bakgrunn ble det etablert trelastutdanning flere steder i landet. Alle disse stedene hadde naturlig nok trelastnæring i området.

1.4.5 TRELASTUTDANNINGEN I GRUE

Skolen på Kirkenær i Grue ble etablert i 1983, og med trelastfag som eneste tilbud. Skolen ble bygget med dette som formål, og det ble etablert et andelslag som eier av bygningsmassen, og med fylkeskommunen som leietaker. De første årene var dette en avdeling under Åsnes videregående skole i nabokommunen, fordi tilbudet kun besto av to år (Gk og Vkl). Det var således ikke et fullstendig 3-årig videregående tilbud, og ble derfor til å begynne med ikke godkjent som selvstendig skole.

Etter kort tid ble imidlertid skolen selvstendig under navnet Grue videregående skole.

Skolen var det eneste videregående skoletilbudet i Grue kommune, og hadde altså et klart og begrenset studietilbud. Det vanligste var således at ungdom dro til nabokommunene (Åsnes og Kongsvinger, eventuelt Våler eller Elverum) for å ta videregående utdanning. Det ble da heller aldri noen stor pågang av elever til skolen, og skolen måtte drive aktiv markedsføring overfor både bransjen og befolkningen/elevne.

1.4.6 REFORM 94

På 1990-tallet skjedde det store endringer i hele den videregående opplæringen i Norge, kjent som Reform94. Reformen innebar en rekke endringer, men viktigst i denne sammenheng var to forhold:

For det første ble strukturen i utdanningstilbudene sanert. Antallet forskjellige grunnkurs ble endret fra rundt 100 til 13. Det var et politisk poeng at inngangene til videregående utdanning skulle være bredere, slik at ungdommens veivalg skulle bli lettere. De mer spissede fagvalg skulle tas senere. Men disse endringene kan nok også ha hatt sammenheng med den andre store omleggingen:

Det ble innført en generell rett til videregående opplæring. Ungdom fikk fra 1994 rett til inntak på ett av tre prioriterte ønsker, og rett til å gjennomføre tre års opplæring som bygger på dette. Hvilken effekt dette kan ha hatt, om noen, kunne være et relevant spørsmål, men omfattes ikke av denne studien.

1.4.7 HVORFOR GIKK DET SOM DET GIKK?

Det er flere faktorer som kan tenkes å bidra til at trelastutdanningen i Grue ble nedlagt. Den som er mest nærliggende, kan være å se på søkningen av elever, men dette er kanskje ikke den underliggende årsak. Det ble som nevnt aldri noen stor pågang av søkere til denne utdanningen. Men dette skiller seg ikke vesentlig fra situasjonen i Sunne; der var det også lite søkere til å begynne med, og utviklingen ble likevel en annen.

Det er også et felles trekk at begge skolene søkte om å få hele landet som inntaksområde for å sikre tilstrekkelig elevgrunnlag. Men i Norge var det (og er fortsatt) svært liten vilje sentralt til å gi utdanninger godkjenning som landslinjer⁶. Dette har naturligvis med finansiering å gjøre, og den sterke viljen til at utdanningene skal være robuste og levedyktige innenfor forvaltningsområdet/nivået (fylket).

I Sunne lyktes man med å få slikt riksinnntak etter kort tid, mens det på norsk side i Grue ikke lyktes før i 1998/99. Men det fikk ingen virkning før Grue som den siste offentlige skolen med trelastutdanning i Norge, ble lagt ned i år 2000.

Dette føyer seg da inn i bildet av at utviklingen i Norge var preget av sentralt styrte endringsprosesser, med svak lokal forankring. Utviklingen ble kanskje heller ikke sett i noe helhetlig lokalt perspektiv i Grue.

⁶ Det finnes flere måter å løse dette på, kalt henholdsvis landslinjer, landsdekkende tilbud, og gjesteelever. En nærmere omtale av dette faller utenfor rammen av denne undersøkelsen.

2 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL

Vi ønsker med vår studie å sammenligne to videregående skoler med utdanningstilbud innen yrkesfaglig retning. De to skolene er Broby Grafiska i Sunne, Sverige som tilbyr trykkfaglig utdanning. Den andre skolen er Solør videregående skole i Grue, Solør som tilbød trelastutdanning innen skoletilbudet ble nedlagt i 2000. Nettopp det at den ene skolen "går så det suser", mens den andre er nedlagt er det tema vi er opptatt av. Hva kan være årsakene til dette? Vi erkjenner at det kan være mange faktorer som påvirker den beslutningen om å legge ned et skoletilbud. Men det interessante med tilfellene Broby Grafiska og Solør Videregående er at begge tilbudene befinner seg i omgivelser som ellers er sammenlignbare. Dette både med tanke på lokal industri, demografiske forhold, studenttilfang samt lover og regler. Det er klart at studentenes ønsker betyr mye for valg av studietilbud. Vår studie konsentrerer seg om de beslutninger som er tatt under alle faser av utviklingen av disse studietilbudene. Har beslutningene betydning for hvordan studietilbudene utvikler seg? Og har det betydning for utfallet av studietilbudet?

Andre har også tatt interesse for utviklingen. Vi har blant annet benyttet oss av en rapport skrevet av Åsa Rydin (2007) som utgangspunkt for våre studier av Broby Grafiska. Tilsvarende rapport er ikke funnet verken om Solør Videregående eller om trelastutdanningen ved denne skolen spesielt.

De beslutninger tatt av myndighetene, av skolens eget personell og av den faglige næringen for å støtte opp om utdanningstilbudet er det som særlig interesserer oss. De egenskaper som disse aktørene besitter i form av ildsjeler, lokalt næringsliv, premissleverandører for lokal samfunnsutvikling samt den teknologiske utviklingen er de variablene vi ønsker å belyse med vår studie. I tillegg har vi valgt å belyse rettigheter og lovverk som omtaler adgang til videregående utdanning i Norge og Sverige. Kan disse verdiene bidra til å forklare utfallet av utdanningstilbudene i Sunne og i Grue?

Vår problemstilling kan derfor best oppsummeres slik:

I hvilken grad vil aktørenes beslutninger i ulike faser av et studietilbud, påvirke studietilbudets endelige utfall?

Vi antar at *ildsjeler* har mye å si for opprettelsen av et studietilbud. Likeledes tror vi det betyr mye hvordan ildsjelene viderefører sin interesse for studietilbudets utvikling. At disse får *støtte fra lokalt næringsliv og fra myndighetene* tror vi også betyr mye for i hvilken grad ildsjelene har en mulighet til å lykkes med sine prosjekter.

Den teknologiske utviklingen tror vi betyr mye for hvordan studietilbudene utvikler seg. Og ikke minst tror vi at hvordan aktørene tilpasser seg *den teknologiske utviklingen* betyr mye for studietilbudets levedyktighet.

Vår studie vil derfor dreie seg om å forsøke å forklare de enkelte beslutningers betydning for utfallet av de to sammenlignbare studietilbud.

Vi har valgt å avgrense vår studie ved ikke å undersøke hva elevene mener om disse to studietilbudene. Dette er et aspekt som vi overlater til en annen studie.

Vi har valgt å benytte oss av dybdeintervju av førstehåndskilder som metode. Vi har på forhånd fremsendt en intervjuomal i den hensikt å oppnå lik forståelse hos våre respondenter for hva det er vi som forskere er ute etter å finne svar på. Slik har vi oppnådd den samme definisjon av hva denne oppgaven dreier seg om og derved får vi også tilbake svar som både har relevans for vår problemstilling og som samtidig gjør at vi får svar som har gyldighet for det vi søker å forklare med vår oppgave.

3 FORSKNINGSDESIGN OG METODE

3.1 HENSIKTEN MED UNDERSØKELSEN

Studien søker å finne forklaring på det observerte av to tilfeller som i utgangspunktet synes å være like og sammenlignbare. Begge tilfellene hadde trolig forutsetninger for å lykkes i et utdanningsmarked. Hvorfor gikk det ikke slik? Vår studie søker å analysere denne forskjellen i utfall ut fra et beslutningsteoretisk utgangspunkt. For oss vil det bli avgjørende å få et innblikk i den virkelighetsoppfatning som beslutningstakerne har sett. Vi velger å gjennomføre en utforskende studie ettersom vi ønsker å få bekreftet eller avkreftet årsakene til sentrale forskjeller i den kontekst disse to miljøene har etablert en skole i. Vi har et ønske om å få tak på de erfaringene som våre respondenter har gjort seg. Deretter vil vi forsøke å tolke og forstå den beskrivelsen de har av den virkelighet den enkelte respondent har opplevd.

3.1.1 VALG AV METODE

Dette er som nevnt en studie med to rimelig likeverdige tilfeller av utdanningstilbud på gymnasnivå, men likevel har utfallet blitt forskjellig. Det ene studietilbudet er nedlagt og det andre lever fortsatt videre. Av denne grunn ønsker vi å foreta en *casestudie* hvor vi sammenlikner disse to tilfellene. Når vi skal foreta en slik sammenliknende casestudie, kan vi velge mellom kvalitativ og kvantitativ studie. Det er i dag få (trolig ingen) som mener at vi kan klare å gjengi et riktig bilde av virkeligheten. Det er også et relativt omforent syn om at den informasjon vi klarer å samle inn og få oversikt over, påvirker hvordan vi anlegger en forklaring på et fenomen (Jakobsen/Thorsvik, 2007). Vi kjenner fra de samme forfatterne til at vi som mennesker ikke er helt rasjonelle. Det var derfor ikke ønskelig fra vår side å gjennomføre en kvantitativ studie. Ved for eksempel å sende ut en spørreundersøkelse til våre respondenter og andre blant personellet som omgir disse, fryktet vi at vi ville gå glipp av en mengde informasjon som lå utenfor de spørsmålsstillingene vi hadde evne til å formulere. Samtidig ville vi gå glipp av mulighetene til spontant å følge opp en opplysning som den respektive respondent var svært opptatt av, og som de kunne gi utfyllende og klargjørende opplysninger om. Sist men ikke minst ville vi gå glipp av å møte respondentene personlig, noe som i seg

selv kan gi mulighet til å få en bredere forståelse for hvorfor respondenten opplever sitt eget tilfelle som de gjør. Av disse årsakene var altså en kvantitativ studie ikke ønskelig fra vår side.

En kvalitativ studie angår til forskjell ikke mengde eller omfang. Denne studien omfatter heller ikke mer enn to begrensede tilfeller. Vi påberoper oss ingen gyldighet for andre enn de to tilfellene vi sammenligner her. Vi vil; med kvalitet, søke å finne forklaringen på hvorfor to slike tilfeller som ellers er likeverdige kunne få to så forskjellige utfall. Dette sammen med mulighet for å fange opp meninger som ikke nødvendigvis blir klart og tydelig kommunisert gjorde det interessant å møte respondentene personlig gjennom et intervju. Dette sammen med at vi gjerne ville vite hva den enkelte opplevde, gjorde også at en tilnærming mot en kvalitativ studie ble funnet mest formålstjenlig for oss.

3.1.2 PROBLEMSTILLING – UTGANGSPUNKT I ÅPNE SPØRSMÅL

Vi har i arbeidet med innsamling av besvarelse til vår problemstilling valgt å ta utgangspunkt i åpne spørsmål. Dette var viktig for oss for å få respondentene til å fortelle om sine egne opplevelser og erfaringer. Vi ønsket å være veldig forsiktig med å stille ledende spørsmål, ikke minst fordi vi selv har erfaring med dette å være ved en læringsinstitusjon. Etter at disse åpne spørsmålene var stilt, fulgte vi opp alle våre intervju med oppfølgningsspørsmål. Vi bygde opp disse spørsmålene våre for å kunne få en bekreftelse eller avkreftelse på våre teser; hvorvidt disse tesene var riktige eller gale etter respondentenes syn. Og det er altså disse respondentenes opplevelser vi har valgt å bygge mye av vår studie opp rundt som det viktigste empiriske grunnlaget.

3.2 EMPIRISK MATERIALE

3.2.1 DATAINNSAMLING

Vi har valgt å bruke intervju som hovedmetode og primær datakilde for vår casestudie. Analyseredskap blir en intervjuomal som er vedlagt. Vedlagte intervjuomal var laget til intervjuet med vår første respondent. Metodisk åpnet vi for at intervjuomalen kunne komme til å endres underveis (Madsbu, undervisning i Arvika 16. april 2010). Dette har vi også gjort, men kun i den grad det har vært nødvendig for å tilpasse den spesielle situasjon intervjuobjektet har vært i. Vi velger også å bruke noe av arkivmaterialet som

finnes vedrørende de to studietilbudene for å underbygge enkelte av de observasjoner våre respondenter redegjør for og vi benytter i vår casestudie.

3.2.2 SEMISTRUKTURERTE INTERVJU

Vi har valgt å basere vår undersøkelse på semistrukturerte intervju. For å forstå hvordan mennesker oppfatter forskjellige fenomener i den virkelighet de har opplevd, egner denne intervjuformen seg veldig godt. Vi valgte semistrukturerte intervju fordi denne forklaringen passer godt til den tilnærmingen vi har valgt til vår problemstilling. Vi vurderte også å bruke studier av dokumenter som en metode for innsamling av data. En gjennomgang av de dokumenter vi samlet inn, viste seg imidlertid å gi for lite utbytte. Vi har likevel valgt å vise til enkelte dokumenter der hvor de er med å underbygge opplevelser som enkelte respondenter sier de har hatt. Dokumentene er i hovedsak overordnede og generelle og omtaler i for liten grad om bakgrunnen for de beslutningene som er tatt.

3.2.3 ARKIVMATERIALE

Vi har også innhentet noe arkivmateriale fra begge casene våre. De er for det meste hentet fra henholdsvis Sunne Kommune og fra Hedmark Fylkeskommune. I begge tilfeller har både oversikten over og tilgjengeligheten på skriftlig materiale vært gode. Det har i noen grad vært utfordrende å finne alle interessante dokumenter tilknyttet Broby Grafiska i arkivene hos Sunne Kommune, men disse har vi da fått tilgang til gjennom Broby Grafiska.

3.3 RESPONDENTER

3.3.1 UTVALG

De ulike respondentene representerer tre forskjellige styringsnivåer i sine land. Vi har valgt å konsentrere oss om respondenter som for det første representerer den besluttende myndighet vedrørende opprettelsen av et videregående opplæringstilbud. Videre har vi tatt med respondenter som over tid har hatt innvirkning på utviklingen av skoletilbudet – dette er personer som var og delvis fortsatt er med i skoleledelsene i begge land. Som det siste nivået har vi valgt respondenter fra næringslivet, og som var opptatt av å få elever ut fra skolen som de kunne bruke i rekrutteringen av ny arbeidskraft lokalt. Det at våre respondenter er hentet fra miljøer som står

skoletilbudene nærme, har selvsagt kunne hatt innvirkning på deres beskrivelse av hva som var og er utfordringene med å drive et slikt skoletilbud som vi undersøker. Samtidig er undersøkelsen også bygd opp slik at man sammenligner de to utdanningscasene med hverandre for å se om man kan finne en avgjørende forskjell som gjør at utviklingen og utfallet blir så forskjellig. Respondentene på hver sin side av landegrensen er valgt ut slik at de forhåpentligvis representerer sammenlignbare beslutningsnivåer i Norge og Sverige. For å kunne beskrive erfaringer både fra Sverige og Norge var det nødvendig med respondenter fra begge land. For bredden sin del har det vært ønskelig med minst de tre nivåene som vi her har valgt ut som våre respondenter i begge landene. Vi har vurdert på egen hånd om vi skal ha med flere nivå, og vi har hørt med våre respondenter om hva de anbefaler. Etter en samlet vurdering er de respondentene vi har valgt ut sannsynligvis tilstrekkelig til å finne troverdige svar for analyse. Svarene vi har fått er tilstrekkelige til en troverdig analyse av hvilke forhold det er som påvirker utviklingen i utdanningstilbud på ellers tilnærmet sammenlignbare lokalsamfunn.

3.3.2 HVORFOR AKKURAT DISSE RESPONDENTENE?

Som aktuelle respondenter var det vår intensjon å velge personer som både var involvert i prosessen med opprettelsen av skoletilbudene og nedleggelsen av trelastutdanningen i Grue. I tillegg ville vi at respondentene faktisk skulle være involvert i beslutningsprosessene. Vår tanke bak utvalget var å velge personer fra det formelle nivået; kommunen, fra industrien som ville få tilgang på de uteksaminerte elevene og til slutt fra utdanningsinstitusjonen selv. På grunn av at det er forskjeller i det formelle "eierskapet" til utdanningsinstitusjonene, ble det en liten forskjell i valg av respondenter mellom Sunne og Grue. Valget bryter ikke med grunnlaget for valg av respondenter, men representerer en liten forskjell i nivå. I Sunne er det Sunne Kommune som er ansvarlige for utdanningstilbudet når det gjelder fagutdanning på videregående nivå. Mens det i Norge er fylkeskommunen. Selv om det er forskjell i nivå mellom landene, har vi så langt ikke sett noen avgjørende faktor mellom våre to case som klart kan knyttes nettopp til denne forskjellen. I intervjuene vi har gjennomført har respondentene også bekreftet at de alle på sitt vis var eller er involvert i

beslutningsprosessene rundt utdanningstilbudet i Sunne og Grue. Det samme er også gyldig for flere av respondentene hva gjelder utviklingen av tilbudene.

3.3.3 HVEM ER RESPONDENTENE?

På norsk side har vi valgt ut Knut Moen som intervjuobjekt. Han er i dag pensjonist, men startet å jobbe som opplæringsleder i Trelastbransjens Arbeidsgiverforening i 1973. Foreningen fikk penger fra det som het Opplysnings- og utviklingsfondet («Opp- og ut-fondet»), som ble etablert i 1970. Fra næringslivets side var Moen involvert i å forsøke å få sagbrukene blant annet på strekningen mellom Elverum og Kongsvinger til å få et oppsving. På den tiden var det et stort antall sagbruk på denne strekningen som sysselsatte mange mennesker; det ga mellom 2000 og 3000 arbeidsplasser. Foruten å arbeide for etablering av det offentlige utdanningstilbudet i Grue, var Moen også en nøkkelperson i utvikling av Trelastbransjens Opplæringsvirksomhet (TO-skolen). Dette var bransjens egen virksomhet, hovedsaklig drevet som fjernundervisning. Den første tiden var dette mest brevundervisning og tradisjonelle kurs, men bransjen var også tidlig ute med å bygge opp studio for fjernundervisning med toveis videokommunikasjon etc. Moen var på bransjens vegne også delaktig i virksomheten ved Norges Trelastskole på Lillestrøm.

Fra skoleverket valgte vi ut Erik Berg som vårt intervjuobjekt. Han har bakgrunn som lærer i blant annet trelastfaget i tillegg til at han er fra en familie som i lang tid selv har drevet sagbruksvirksomhet. Han ble ansatt i på Grue videregående høsten 1988. Han har i sin yrkesaktive periode også vært ansatt i Hedmark Fylkeskommune med ansvarsområde innenfor yrkesrettet fagopplæring. Han har altså vært involvert i både i skoleverket som beslutningstaker og i fylkeskommunen som medarbeider hos de som tok de overordnede beslutningene når det gjaldt videregående skoleopplæring i fylket. Når skoletilbudet på Grue ble vedtatt nedlagt, arbeidet Erik Berg som lærer på Grue videregående skole. Han jobber fortsatt på Solør Videregående skole, avdeling Våler som assisterende rektor. Tilbudet om utdanning i trelastfag har han alltid ønsket å opprettholde, men det har ikke vært søkning.

Den siste vi valgte å intervju på norsk side var Gro Aresvik. Hun arbeidet som fylkesskolesjef i Hedmark Fylkeskommune i perioden 1990 til 2006. Det foregikk en

stor omorganisering av skolesektoren i den perioden hun jobbet som fylkesskolesjef. Omorganiseringene begynte i 1992, etterfulgt av Reform 94 og nok en omorganisering i 2001. Hun var altså ansvarlig for videregående opplæring i Hedmark når beslutningen om å legge ned skoletilbudet innen trelast på Grue ble fattet, og slik sett har hun god oversikt over hva som skjedde og hvorfor. Hun hadde i perioden en rekke ulike formelle posisjoner, men hun hadde hele tiden det samme ansvarsområde. Hun var også spesialrådgiver i ytterligere 4 år etter at hun gikk av som fylkesskolesjef. 1. juli 2010 avsluttet hun sitt arbeid i denne posisjonen. Gro Aresvik er i dag pensjonist.

På svensk side har vi også tre intervjuobjekter. Vi fulgte samme logikk når vi valgte oss akkurat disse objektene som ved utvalget av intervjuobjekter i Norge. Først valgte vi representanter fra Sunne Kommune. Vi valgte der to personer som hadde jobbet i tospann over en lengre periode, og derfor hadde begge vært godt involvert i opprettelsen av Broby Grafiska i Sunne, og også vært involvert i beslutninger som berørte skoletilbudet underveis. Den ene var Karl-Johan Adolfsson som under opprettelsen av Broby Grafiska var "kommunchef" (tilsvarende rådmann) i Sunne kommune og senere har jobbet som "kommunefullmektig"; ansvarlig for kommunekanselliet, som er tilsvarende det vi i Norge kaller kommunestyre. Den andre personen vi intervjuet fra Sunne Kommunes side var Peter Karlsson, som startet sitt arbeid i Sunne kommune som rådmann ved årsskiftet 1997 – 98 og som har fungert som det frem til høsten 2010. Da begynte han i en ny jobb.

Som representant fra næringslivet valgte vi å intervju Thorsten Norèn. Han var på den tiden Broby Grafiska ble opprettet ansatt ved Miller Graphics som VD (administrerende direktør). Der begynte han i 1989 og var ansatt frem til 2007 da han hadde tenkt å pensjonere seg. Han fikk etter dette tilbud om en ny jobb i Arvika som han fortsatt har.

Endelig valgte vi et intervjuobjekt fra skolesektoren i Sunne. Det er Inga-Lill Lindqvist som før opprettelsen av tilbudet om utdanning i grafisk teknikk ved Broby Grafiska var datalærer. Hun ble i 1992 spurt av sin rektor, Ove Gebert; om hun ville regne ut kostnadene på et spørsmål fra arbeidsformidlingen i Sunne om de kunne opprette et

tilbud om denne utdanningen. Utdanningen skulle være for 16 elever på ett år. Hun var også den som førte ordet i de fleste av kommunestyremøtene når det ble besluttet at denne utdanningen skulle etableres. Senere ble hun rektor ved skolen og utviklet flere nye utdanningsprogram. Hun har siden inngått et samarbeid om utdanning på forskjellige nivå innen grafisk teknikk med blant andre Karlstad Universitet, hvor hun også er utnevnt som æresdoktor. Hun har også blitt innvalgt i styret for SweFlex. SweFlex er en svensk bransjeforening med ca 100 medlemsbedrifter (Rydin, 2007). Lindqvist pensjonerte seg til jul 2010.

3.4 OPPBYGGING AV INTERVJUENE

3.4.1 ÅPNE SPØRSMÅL

Vi valgte å starte alle våre intervju med utgangspunkt i en intervjumal som vi utferdiget på forhånd. Alle intervjuobjektene fikk på forhånd anledning til å se denne eller tilsvarende spørsmål formulert på en annen måte enn akkurat en oppstilling av spørsmål. Dette ble blant annet gjort for at intervjuobjektene på forhånd skulle få anledning til å forberede seg til intervjuet. En annen hensikt var å sikre oss et felles utgangspunkt for intervjuet og at vi skulle komme godt i gang med intervjuet og ikke snakke oss alt for langt "ut på vidda".

3.4.2 UTDYPENDE OPPFØLGINGSSPØRSMÅL

Under våre forberedelser forberedte vi oss som forskere også på hvilken retning vi antok at intervjuet skulle ta. På bakgrunn av denne antakelsen utarbeidet vi et sett av mulige oppfølgingsspørsmål avhengig av hvilken retning intervjuet tok. I ettertid viste det seg at vi oftere hadde rett i denne antakelsen enn vi tok feil. Disse oppfølgingsspørsmålene hjalp oss flere ganger, både for å holde intervjuet i gang og for nettopp å forhindre at vi havnet alt for langt utenfor det tema som opptok oss.

3.4.3 BESVARELSEN – EMPIRISK GRUNNLAG

Vi har ikke utelukkende basert oss på det respondentene har fremlagt som empirisk grunnlag for vår studie. I tillegg har vi også søkt å finne dokumentasjon for det de hevder i sine intervju. Dette har vi funnet både i skriftlig dokumentasjon fra overordnet lovverk om utdanning, fra arkiver både i Sunne kommune, Hedmark Fylkeskommune samt i arkiv fra Broby Grafiska. Men beskrivelsen av den opplevde

virkelighet hos respondentene er allikevel det empiriske grunnlag vi har brukt mest tid på.

3.5 DATAINNSAMLING OG ANALYSEPROSESSEN

3.5.1 INTERVJUMAL

Vi har i utgangspunktet benyttet en tilnærmet lik intervjuguide for hver enkelt respondent. Den har hatt noen helt nødvendige endringer for å være tilpasset den enkeltes situasjon og hvor de har sin plass i arbeidet med å utvikle utdanningen. Likevel har intervjuguiden hatt de samme grunnleggende formuleringene for å sette intervjuet i en riktig kontekst og å informere respondentene om vinklingen på intervjuene. For hvert enkelt intervju har vi som undersøkere gått igjennom denne overordnede intervjuguiden og forberedt oss på hvilke oppfølgingsspørsmål vi ville ha for hver enkelt respondent. Likeledes har vi også forberedt oss på hvordan vi får det enkelte intervjuobjekt til å besvare de spørsmålene vi virkelig er interesserte i å få svar på dersom de ikke umiddelbart treffer temaet som vi er opptatte av. Vi har dog passet på å ta godt vare på respondentenes omtale av den virkelighet de har opplevd. Dette fordi det vil utgjøre mye av det viktigste grunnlaget for å besvare vår problemstilling.

3.5.2 DETALJER I INTERVJUET

Før hvert intervju ble alle respondentene kontaktet på telefon eller e-post og i grove trekk informert om det temaet vi hadde for intervjuet, hvilken hensikt vi hadde og hva vi ønsket å oppnå samt en kort bakgrunn for vår problemstilling. Derfor vil vi si at tilnærmingen til undersøkelsen og hensikten bak den er åpen. Vi sendte før intervjuene ut en oversikt over intervjuet med detaljer. En av de tingene vi opplyste om var for eksempel at intervjuet ville bli tatt opp på bånd. Dette poenget ble uteglemt på det siste intervjuet vi avtalte. Men ingen av respondentene hadde innsigelser mot at det ble gjort. Vi startet vår intervjurunde i juli og var ferdig i november 2010. Før sommeren ble kun ett intervju gjennomført.

3.5.3 OPPTAK AV INTERVJUET PÅ BÅND

Vi bestemte oss tidlig for at vi ønsket å ta opp intervjuene på bånd. Respondentene ble i vår første kontakt med hver enkelt av dem gjort oppmerksomme på dette. Ingen reagerte negativt på dette. Nå skal det også nevnes at en av respondentene ikke

hadde lagt godt nok merke til at det var vårt ønske å ta opp intervjuet på bånd. Vi gjorde alle våre respondenter oppmerksomme på at vi ville slette alle opptakene etter at vår masteroppgave ble ferdigstilt. Også denne konkrete respondenten gikk villig med på dette når vi forklarte at årsaken til at vi ville gjøre et opptak, var å sikre oss at vi ikke gikk glipp av noe viktig, samt at vi kunne benytte opptaket til å skrive det ut og slik jobbe systematisk med materialet under vår analyse.

Intervjuene er etter at de ble gjennomført renskrevet. Alle digitale data er så langt som mulig skrevet rett ut til skriftlig tekst. Vi har så langt som mulig ordrett gjengitt det som respondentene har sagt i intervjuene. Årsaken til dette er at vi jo er interessert i å analysere deres opplevelse av sine egne erfaringer. Vi har i noen få tilfeller utelatt informasjon som respondentene ikke ønsker å bli sitert på. Vi kan ikke se at dette har noen innvirkning på de funn vi senere presenterer. Vi har presentert overfor våre intervjuobjekt at etter vi har levert vår eksamen vil opptakene bli slettet. Etter at intervjuene er skrevet ut er de å betrakte som tekster til hjelp i vårt analysearbeid.

3.5.4 TIDSPERIODE FOR INTERVJUENE

Vår studie er gjennomført i tidsperioden mars 2010 til ferdigstillelse i april 2011. Alle våre intervju er gjennomført i andre halvår 2010. Nærmere bestemt fra 5. juli 2010 til 18. november 2010. Dette er i utgangspunktet noe lengre tid enn vi planla og har derfor tatt noe av den tiden vi ønsket å benytte til annet arbeid med vår masteroppgave. Årsaken til tidsbruken må i hovedsak tilskrives to faktorer: både intervjuobjektene tilgjengelighet samt våre egne muligheter til å gjennomføre intervjuene med en gang det passet intervjuobjektene. En annen lærdom vi tar til etterretning, er at vi nok burde satset på en umiddelbar start av vår intervjurunde samt et noe strammere tidsskjema enn det vi opprinnelig la opp til. Men vi har fått gjennomført alle de intervju vi opprinnelig ønsket.

3.6 GYLDIGHET OG PÅLITELIGHET

3.6.1 INTERN GYLDIGHET

Vår studie er i stor grad gjennomført som dybdeintervjuer. Da vil det ha betydning om respondentene legger samme mening i begrepene som forskeren. Altså om

studien angir tilstrekkelig entydige definisjoner på viktige begreper. Med klar entydighet i våre definisjoner vil studien med større validitet kunne gi svar på hva som var årsaker i disse to konkrete tilfellene. Validiteten vil også avhenge av om det er samsvar mellom begrepsdefinisjoner og operasjonalisering av indikatorer (begrepsvaliditet), og om det man trekker slutninger om faktisk er det som måles (resultatvaliditet).

Hvorvidt resultatene av undersøkelsen oppfattes som riktige er det som beskrives som intern gyldighet. Vi har vært to personer som har foretatt denne undersøkelsen. Vi mener at det skal ha hjulpet oss til å unngå at fokuset har blitt for begrenset. Vi kan ha blitt forutinntatt og lett etter det vi har håpet å finne. Det at flere personer er enige om at noe er en riktig beskrivelse, kalles for intersubjektivitet. Det innebærer noe slikt som at det er det nærmeste vi kommer sannheten. For å validere resultatene og funnene i undersøkelsen, har vi valgt å gå kritisk gjennom vår egen tilnærming og den informasjonen vi har innhentet. Dette fordi vi ikke har valgt å ta oss tid til å konfrontere respondentene med de funn vi har gjort. Og så vidt vi kjenner til er det ikke tidligere gjort en undersøkelse av dette temaet.

Det som styrker vår empiriske innsamling er at all informasjon er kommet fra førstehåndskilder. Dette er alle personer som faktisk har vært med på opprettelse eller nedleggelse av disse tilbudene eller begge deler. Det er selvsagt en fare at intervjuobjektene har beskrevet forhold som er knyttet til dem selv som personer, og derfor kan deres besvarelser være farget av at de har vært eller fortsatt er "part i saken". Dermed er det en teoretisk mulighet for at de ikke ønsker å nevne noen forhold som er viktige eller ønsker å pynte på virkeligheten. Det at undersøkelsen ikke er anonymisert kan også påvirke respondentenes svar. Vårt inntrykk er likevel at respondentene har vært åpne og ærlige i sine fremstillinger og beskrivelser. Beskrivelser av egne erfaringer er trolig ikke av en slik karakter at det har lagt bånd på respondentene.

All observasjon er teoriladet (Kuhn, 2002). Kuhn hevder at hva vi observerer, er preget av hvilke teorier vi aksepterer. Alle observasjoner er selektive, og våre observasjoner er formet av den bakgrunn vi har. Gitt at vi begge har noen erfaring fra

skolesituasjoner tidligere, kan dette ha påvirket vår evne til kritisk og selvkritisk refleksjon. Den teoretiske tilnærmingen vi har valgt til vår problemstilling kan i tillegg ha vært med på å påvirke vår forforståelse. Det betyr her at vi ikke bare har opplevd virkeligheten gjennom det våre respondenter har fortalt oss i intervjusituasjonen, men at vi har vært forutinntatte og nikket bekreftende for oss selv når det de fortalte passet godt med det teoretiske grunnlaget vi har valgt oss. Den sammenliknbarheten vi har som utgangspunkt kan ha bidratt til å gjøre våre spørsmålsstillinger ledende eller gitt et skjevt fokus under intervjuene. Samtidig kan det være en styrke for undersøkelsen at vi nettopp har den bakgrunnen vi har. Dermed har vi både forståelse og egne erfaringer om hvordan enkelte forhold fungerer, og for oss har denne erfaringen vist seg å være nyttig både under utformingen av intervjuguiden og under selve intervjuet.

3.6.2 EKSTERN GYLDIGHET

Tidsperioden for opprettelse av disse to skoletilbudene er med på å begrense undersøkelsens eksterne gyldighet. Det samme bidrar det nivået den enkelte respondent befant seg på. Det å generalisere funn i en kvalitativ undersøkelse er begrensende. Men bredden i det utvalget vi har av respondenter er med på å sannsynliggjøre at våre funn kan ha en viss overføringsverdi for fremtidige beslutningstakere som vil befinne seg i en tilsvarende situasjon.

Studiens validitet og reliabilitet har sammenheng med presisjonen i formuleringen av problemstillingen og forskningsspørsmålene. I en studie hvor vi kun sammenlikner to enheter, vil det som framkommer ikke nødvendigvis være gyldig for en større populasjon (ekstern validitet). Vi kan således ikke uten videre slutte at studien gir entydig svar på hvilke faktorer som ved senere skoleetableringer vil gi suksess eller nedleggelse. Vår problemstilling defineres derfor slik til å angi «mulige» årsaksfaktorer. På denne måten beholdes en intern validitet. Studien vil uansett kunne gi grunnlag for videre studier, eventuelt med bruk av andre metoder.

Man må også ha med i analysen at ulike aktører kan ha ulike motiv. Dersom studien også skal uttrykke noe om organisasjoners vurderinger eller lignende, må vi også drøfte om informantene er representative for organisasjonen.

Det er nå noen (få) år siden den norske utdanningen ble nedlagt. Svarene fra informantene kan tenkes å være situasjonsavhengige. Kan noen aktører nå, etter å ha sett hvordan det gikk, uttrykke en annen vurdering eller mening enn den som gjaldt da beslutningene ble tatt («etterpåklokskap»)? Eller vil svarene være de samme om man spør igjen en annen gang? Det antas at det kan garderes noe mot dette ved at man stiller samme spørsmål til flere ulike aktører, men det er også mulig at det her kan være et reliabilitetsproblem (feil i datagrunnlaget).

3.6.3 ER VI FORUTINNTATT?

Et dilemma vi som forskere har stått overfor i denne undersøkelsen, er at vi begge har tidligere erfaringer fra undervisningssituasjoner og skolevesen. Har det bidratt til at vi har vært forutinntatte? Dette er vanskelig å svare på, men vi har i hvert fall vært bevisste på at det var en mulighet. Slik sett har vi også søkt å unngå fellen med å mene for mye om noe som helst før vi har gått inn i intervjusituasjonene. Det samme problemet eksisterer selvfølgelig når vi analyserer de svarene vi har fått. Vi kan bare gjenta at vi er oppmerksomme på dette, og har søkt kun å nytte oss av utsagn og analyser vi finner støtte for enten i teorien, i intervjuene eller i den skriftlige dokumentasjon.

3.6.4 FOKUS – SNEVERT OG BEGRENSET, ELLER?

Et annet poeng vi har vurdert når vi har valgt vår vinkling på den feltstudie vi har ønsket å gjennomføre, er tanken på hvorvidt vi greier å se de faktorene som påvirker beslutningene vedrørende opprettelse av studietilbudene og utviklingen av dem. Vi har en klar antagelse om hva som påvirker disse beslutningene; men gjør vi nå egentlig det? Vi har også erfart det motsatte; nemlig at vi finner så mange interessante poenger når vi undersøker problemet at vi får lyst til å skrive om dette også. Men jo mer vi går inn i problemstillingene som vi her undersøker, jo mer blir vi trygge på at vi evner å se det som er viktig i forbindelse med disse studietilbudene. Men helt sikker kan man jo aldri være.

3.6.5 INTERSUBJEKTIVITET OG SANNHET

Det er fare for at vi som forskere kan komme til å tolke intersubjektive utsagn som sannheter. Dette har Eriksen og Weigård (1998) beskrevet som kommunikativ

rasjonalitet og kommunikativ handling. Dette har de beskrevet etter Habermas teori om politikk og samfunn (1999). Vi velger her å tolke Eriksen og Weigårds utsagn som at når mange nok observerer og opplever et fenomen likt, og videreforteller og deler sine opplevelser med andre – når mange nok gjør det, så blir denne oppfatningen en etablert sannhet. Det de alle forteller, oppleves som sannheten.

Vi vil uten tvil komme til å benytte oss av intersubjektive utsagn i vår bearbeidelse av forskningen. Men vi må være oppmerksomme på at en eventuell observasjon fra flere aktører på det samme fenomen (utvikling av studietilbudet i sitt eget land), ikke nødvendigvis er det samme som at observasjonen og utsagnet er sant. Det er viktig at vi evner å behandle utsagn som er intersubjektive for det de er, men samtidig at vi holder den objektive avstand til utsagnene slik at vi kan klare å komme frem til det som er nærmest mulig den objektive riktige beskrivelsen.

3.6.6 FUNN – FINNER VI DET VI LETER ETTER?

Siden vi begge to har en delvis bakgrunn fra undervisning og skole fra tidligere, var vi svært oppmerksomme på at vi fort kunne bli preget av det vi selv hadde opplevd. Og slik sett ha en meget "inngrodd" formening om hvordan tingene egentlig var. Siden vi var så oppmerksomme på denne utfordringen, har vi også jobbet veldig bevisst med ikke å gi føringer for våre intervjuobjekt. Dette gjelder både for vår intervjuomal, oppfølgingsspørsmålene vi var lyst til og stille og heller ikke vår egen væremåte under selve intervjuene. Vi tror absolutt vi har klart å forebygge en situasjon hvor vi bare søker en bekreftelse på våre egne antagelser. Den mengde datamateriale vi har innhentet taler også for at vi har fått tak i den riktige og relevante informasjon.

3.6.7 OBSERVASJON – ER DEN SELEKTIV OG TEORILADET?

Vi valgte å være sammen om alle intervjuene vi har gjennomført. Og vi ser det som en styrke, for da har vi samme forutsetninger for å mene noe om de spørsmål vi senere skal analysere. Utfordringen er selvfølgelig om vi for eksempel har fremmet våre egne synspunkter under samtaler før og etter intervjuene. Faren for oss er at vi deler et noenlunde felles utgangspunkt, og snakker om dette utgangspunktet både før og etter selve intervjuet. Selv om vi har forsøkt å forebygge en subjektiv påvirkning av intervjuene, er det likevel ingen tvil om at vår objektivitet vil bli påvirket

av den eller de teoriforklaringer vi har tilegnet oss/blitt vant til å bruke. Dette vil gjøre at vi uten å være helt oppmerksomme på det, automatisk vil velge forklaringsmodeller vi er familiære med. Men som tidligere sagt; selv om det er slik er vi av den oppfatning at vi har forebygget dette bra, og velger å se det slik at det faktisk at vi begge to har deltatt på alle intervju, også bidrar til å gjøre vår observasjon felles, objektiv og et godt grunnlag for vår videre analyser.

3.7 INTERVJUENE

3.7.1 PÅVIRKNING AV RESULTATET

Våre intervjuobjekt kan ha blitt påvirket av oss under selve intervjusituasjonen. Vår opplevelse var at våre intervjuobjekt slappet av under intervjuene. Intervjuene varte mellom ca 45 og 75 minutter. Intervjuene fortonet seg som en samtale som alle bar preg av fortrolighet. Trolig kan dette skyldes flere forhold. For det første ble alle intervjuene gjennomført i nærheten av der hvor vedkommende hadde sitt arbeidssted. Med ett unntak ble alle intervjuene gjennomført på respondentenes eget arbeidssted. Dette intervjuet ble gjennomført på Høgskolen på Hamar. Alle intervjuene var avtalt på forhånd og pågikk i arbeidstiden og uten nevneverdige forstyrrelser. Et annet poeng som kan ha påvirket intervjusituasjoner at vi begge har egne erfaringer som lærer og instruktør. Miljøet i Norge innenfor dette området er ikke stort, og det at den ene av oss har arbeidet sentralt med utdanningsspørsmål over tid kan ha virket inn på intervjuet. Det medførte at vi i noen grad kjente til alle de norske respondentene fra før. Et annet poeng er at vi kjenner til "stammespråket"; begreper i daglig bruk slik at vi kan stille relevante spørsmål. Utfordringen med det er at vi dermed trolig ikke kan se ting som andre undersøkere med en helt annen bakgrunn raskt ville oppdage.

3.7.2 INTERVJUSITUASJONEN

Våre respondenter var ikke på forhånd gjort kjent med vår problemstilling og hva hensikten med undersøkelsen var. Riktignok ble alle forberedt på å beskrive "historikken" bak deres studietilbud ut fra det ståsted de hadde. Dette slik at de skulle være mentalt forberedt på hvilket tema intervjuet ville dreie seg om og hvilken vinkling vi ville ha på intervjuet med akkurat dem. Men ingen av intervjuobjektene var gjort kjent verken med de konkrete spørsmålene vi ville ha svar på. De var heller

ikke på forhånd gjort kjent med den sammenlikningen vi ville gjøre. Vår hensikt med ikke å bekjentgjøre det på forhånd var at vi ville ha frem respondentenes egne erfaringer; gjerne spontane beskrivelser av deres egne erfaringer og opplevelse. Men kontakten som vi hadde med hver enkelt respondent før intervjuet kan allikevel ha påvirket hva den enkelte av respondentene har vektlagt av de utfordringer og momenter som de føler de har opplevd. Men det kan også ha bidratt til at de tenkte tilbake og kom på momenter som faktisk har vært veldig relevante for undersøkelsen.

3.7.3 SER VI ALT?

Noe av det vi har vært mest oppmerksomme på, er om vi skulle gå glipp av svært viktige poeng som respondentene våre gir oss. Eksempelvis kan informantene oppgi et saksforhold som de virkelig mener har en klar betydning for hvordan utviklingen av studietilbudene har utviklet seg. Vi som forskere klarer ikke å analysere oss frem til at dette har en betydning, og heller ikke å formulere dette saksforholdet gjennom en enkel analyse i et teoretisk perspektiv. Det har gjort at vi begge to har gått gjennom alle intervjuene gjentatte ganger. Vi mener at vi ikke har gått glipp av noe vesentlig.

3.7.4 VERBAL INFORMASJON – HVA MED RESTEN?

En intervjusituasjon er uvant for de fleste av oss. Mange av dem vi har intervjuet har bakgrunn som lærere eller forelesere på større utdanningsinstitusjoner. Andre har vært ledere. For oss har det betydd at de sannsynligvis har vært vant til å ta ordet og til å forklare hva de mener. Dette bidrar trolig til at intervjuobjektene har følt seg komfortable med å snakke om det vi har spurt dem om. Likevel har vi vært oppmerksomme på at det ikke alltid er slik at man mener det man sier. Av denne grunn har vi vært oppmerksomme under våre intervju, og faktisk sett etter om intervjuobjektene har blitt urolige under intervjuene, om de begynner å snakke i et annet toneleie eller på annet vis signaliserer at de ikke er komfortable med det de snakker om. Vi har under våre intervju ikke avdekket slike forhold, og finner ikke noe grunnlag for å slå fast at noen av våre intervjuobjekt ikke har fortalt hele sannheten under intervjuene.

3.8 ETIKK

3.8.1 ANONYMISERING AV INTERVJUENE

Vi har ikke anonymisert respondentenes svar i vår undersøkelse. Intervjuobjektene våre er kjent med dette, og hadde ingen innsigelser mot at det ble gjort slik. Casene er små og velkjente i sine nærmiljø, slik at sannsynligheten for at respondentene uansett vil kunne identifiseres gjør en anonymisering vanskelig. Våre erfaringer så langt tilsier ikke at det skal være etiske problemstillinger knyttet til noen av beskrivelsene som fremkommer i studien.

4 TEORI - BESLUTNINGSTEORI

4.1 GENERELT

Spørsmålet om hvorfor de to skolene fikk så ulik utvikling, eller skjebne om man vil, kan belyses på flere måter. Den mest åpenbare forskjellen på de to caser, er at den ene skolen ble nedlagt, og den andre drives videre i mer eller mindre positiv utvikling. For å forstå og forklare utfallet av disse to utdanningscasene, ønsker vi å belyse hendelsene i lys av begreper og aspekter fra beslutningsteorien. Vi har ønsket å fokusere på beslutningene som ble tatt i disse prosessene, og premissene for disse, og sette dette inn i et beslutningsteoretisk rammeverk.

For å kunne analysere dette, må vi altså ta utgangspunkt i teorier og begreper fra beslutningsteorien. Det er flere som har stilt opp beslutningsmodeller på forskjellig måte. Vi benytter oss primært av sekundærkilder gjennom den presentasjon og drøfting som vi finner hos Jacobsen og Thorsvik (Jacobsen og Thorsvik, 2007). Men i noen sammenhenger vil vi også søke utdypende informasjon i forskningsartikler. Jacobsen og Thorsvik gjengir en samling av modeller «som ofte brukes i analyser av beslutningsprosesser i organisasjoner». Dette er altså ikke nødvendigvis en uttømmende opplisting av aktuelle modeller og teorier, men muligens de som har vist best forklaringskraft i møte med empiri, eller kanskje faglig konsistens.

Vi bemerker også at det er snakk om «beslutningsprosesser i organisasjoner». Betyr det at det bare ses på interne eller intraorganisatoriske prosesser, og utelukker interorganisatoriske prosesser? Dette forholdet er avhengig av hvordan en definerer begrepet organisasjon, og beskrives nærmere i kapittel 4.2. Det vil framgå at begrepet kan brukes i en avgrenset betydning om eksempelvis den enkelte skole. Men begrepet kan også brukes i en videre sammenheng, og hvor man således betrakter skolen som en aktør innenfor en større organisasjon.

Også begrepet «beslutning» blir drøftet spesielt. En vil se i kapittel 4.4 at definisjonen også her vil kunne favne ulike nivå. Altså slik at en større hovedbeslutning vil kunne omfatte eller forutsette/bestå av flere mindre beslutninger.

Det er altså en nivåproblematikk knyttet til begge disse begrepene. Men dette endrer ikke gyldigheten av de modeller vi vil bruke.

4.2 DRØFTING AV BEGREPENE "ORGANISASJON" OG "OMGIVELSER"

En enkel definisjon av begrepet «organisasjon» er gitt av Hatch (Hatch, 2008 s. 54). Her angis en organisasjon som et åpent system, og «som en mekanisme for omdanning av det som tilføres, for eksempel råvarer, til produkter i form av varer og tjenester.» Organisasjonen omtales altså som «et system» og som «en mekanisme». Denne mekanismen eller systemet er videre beskrevet som bestående av fysisk struktur, sosial struktur, teknologi og kultur. Disse fire elementene innlemmet i en ytre sirkel kalt omgivelser, er i Hatch (Hatch, 2008 s. 30) kalt «femsirkelmodellen».

I vår sammenheng er organisasjonen det system som produserer fagutdannet arbeidskraft, og da henholdsvis i trelastfag i Grue og grafiske fag i Sunne. Den viktigste input i systemet er utdanningssøkerne, de personer som skal gjennomføre utdanningen. Men det vil også være andre input som eksempelvis offentlige tilskudd, maskinutrustning, lærerkompetanse og annet. Output blir naturligvis først og fremst utdannede fagfolk.

Med utgangspunkt i problemstillingen om beslutninger knyttet til etablering og avvikling av de respektive utdanningstilbud, blir det nødvendig å inkludere de aktører som eier og finansierer virksomhetene. I det svenske case er dette Sunne kommune, i det norske er det Hedmark fylkeskommune. Men også sentrale myndigheter er i nokså direkte inngrep med prosessene, gjennom regelverk og avtaler. Eksempler på dette er på norsk side lovbestemmelser om lærebedrifters rolle og avtaleverk med lærerorganisasjonene. Om alle disse aktører inkluderes, får vi en nokså vid definisjon av organisasjonen. Den er også videre enn hva vi oppfatter som vanlig. Vi har derfor funnet det naturlig i neste kapittel også å drøfte begrepet «nettverk».

Denne modellen illustrerer da også forholdet mellom organisasjonen og omgivelsene. Er det da slik at organisasjonen er avgrenset fra sine omgivelser? Teorier som har et modernistisk perspektiv, vil ha dette som utgangspunkt; omgivelsene ligger utenfor organisasjonens grenser. Med et postmoderne perspektiv, vil denne avgrensingen i større grad problematiseres. I det modernistiske perspektivet blir også omgivelsene

karakterisert som mer eller mindre atskilte elementer, som leverandører, kunder etc., og der organisasjonen således inngår i et interorganisatorisk nettverk (jfr. neste kapittel). I tillegg betegnes de generelle og globale omgivelsene.

Men det at organisasjon (det indre) og omgivelser (det ytre) defineres så klart atskilt, forhindrer ikke at det er interaksjon mellom disse, også innenfor det modernistiske perspektivet. Denne interaksjonen kan antas å være at

- det indre påvirker det ytre
- det ytre påvirker det indre
- det indre og ytre påvirker hverandre

Disse betraktningsmåtene har ifølge Erik Fjell (forelesning MPA4 24.4.2009) det til felles at de ser det indre og ytre som uavhengige størrelser. Dermed blir dette det han kaller en *utvendig* forståelse. En *innvendig* forståelse derimot innebærer at man betrakter det indre og ytre som *ulike nivåer innenfor samme helhet*.

Denne betraktningsmåten åpner for at teorier om beslutninger i organisasjoner, kan anses gjeldende også utover den mer snevre oppfatning av begrepet organisasjon, til også å gjelde mer sammensatte nettverk.

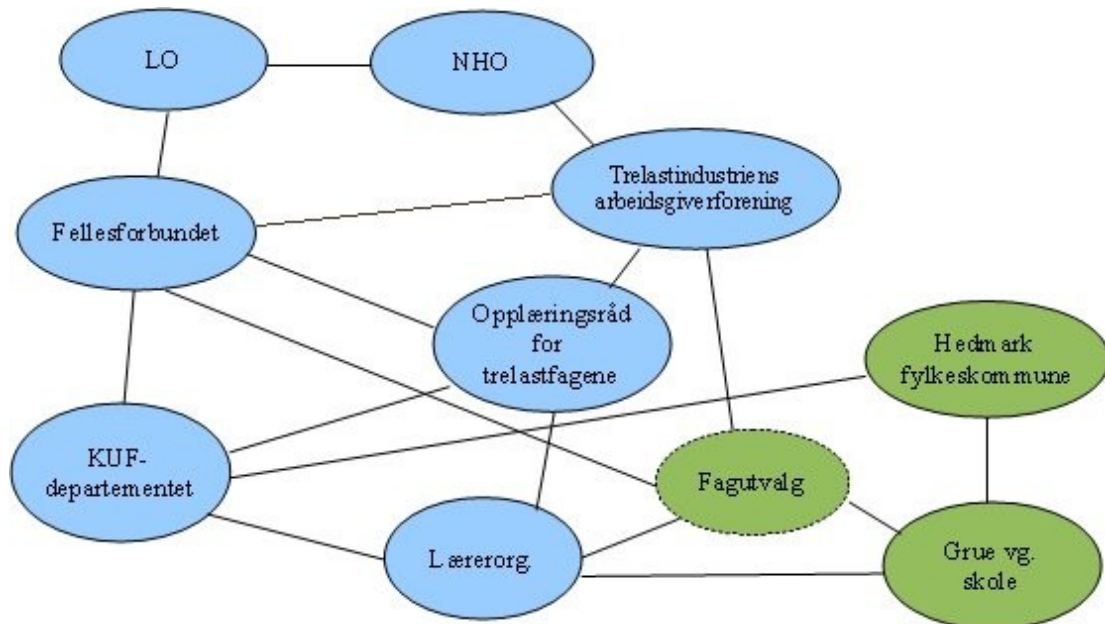
4.3 NETTVERK OG NETTVERKSANALYSE

Begge de to caser vi studerer, handler om yrkesfaglig utdanning på samme nivå. I Sverige er nivået benevnt «gymnasieutbildning», i Norge benevnes nivået som «videregående opplæring» (etter 1974). På det formelle planet skiller de to caser seg, i det lovgivningen er noe forskjellig.

I Norge har det i lang tid vært lovfestede samarbeidsorgan mellom de delaktige parter i yrkesutdanningen. Etter den tidligere fagopplæringsloven (og fram til 2005) var det på nasjonalt nivå definerte «Opplæringsråd» for hvert lærefag eller grupper av fag. Disse rådene hadde sitt mandat i loven, og de var sammensatt av oppnevnte representanter for arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner «som er tariffparter på området» og offentlig myndighet, det såkalte «trepartssamarbeidet». Rådene hadde formell (og reell) innflytelse på beslutninger om sine respektive fag. De hadde ikke beslutningsmyndighet, men viktige saker kunne bare avgjøres etter uttalelse fra rådene, og rådene hadde også rett til å ta opp saker. Rådene hadde således betydelig

reell dagsordenmakt, foruten i praksis nærmest vetorett. Aktuelt i denne sammenheng var «Opplæringsrådet for trelastfagene». Etter den nye «Opplæringsloven» av 2005, har rådene blitt sanert i antall og fått redusert innflytelse. Det er nå ca 15 «Faglige råd» med mye bredere faglig virkefelt enn før. Således finnes nå det «Faglige råd for tre og møbelfag». På lokalt nivå skulle det være tilsvarende «fagutvalg» med lokale representanter. Disse fagutvalgene har hatt en mye mer varierende funksjon, og mange steder ikke fungert i det hele tatt.

Aktører som er involvert i beslutninger om fagutdanning i Norge, spesielt på området trelastfag, er følgende⁷ (blå illustrerer sentralt/nasjonalt nivå, grønt illustrerer regionalt eller lokalt nivå):

FIGUR 1: AKTØRER SOM ER INVOLVERT I BESLUTNINGER OM FAGUTDANNING I NORSK SKOLESEKTOR

⁷ Aktørene har til litt ulike tider endret blant annet navn. I figuren er brukt delvis forenklede betegnelser, og delvis de navn og betegnelser som var gjeldende i størstedelen av tidsperioden 1981 - 2000.

Summarisk beskrivelse av aktørenes *organiserte* eller formelle forbindelser:

Grue videregående skole har forbindelse med:

- Hedmark Fylkeskommune som eier og forvaltningsmyndighet.
- Lærerorganisasjonen(e) som lærernes interesse-/fagforening(er)
- Fagutvalget for respektive fag i fylket; som ofte ikke hadde klare bestemmelser verken om representasjon eller mandat

Lærerorganisasjonen(e) har i tillegg forbindelse med:

- Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet (KUF) som arbeidsgiver- og forhandlingspart (senere endret)
- Landsorganisasjonen (LO) som sammenslutning
- Opplæringsrådet for trelastfagene (se nedenfor)

Hedmark fylkeskommune har i tillegg forbindelse med:

- KUF som overordnet forvaltningsmyndighet

KUF har i tillegg forbindelse med:

- De landsdekkende organisasjoner på fagområdet (Fellesforbundet og TAF)
- og LO og Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)
- Opplæringsrådet for trelastfagene

Opplæringsrådet for trelastfagene har forbindelse med:

- KUF som oppdragsgiver, mandat gitt i lov
- landsdekkende organisasjoner på fagområdet, jfr. lovbestemmelse

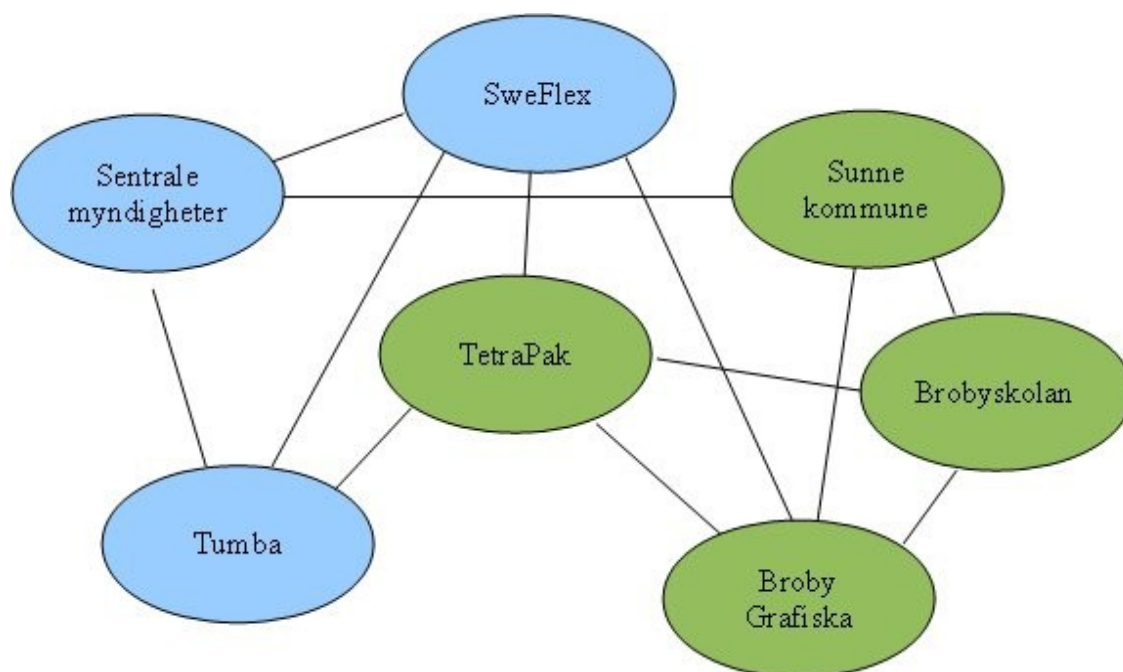
Fagutvalget for respektive fag i fylket:

- Organet var nevnt i regelverket, men hadde ikke klare bestemmelser verken om representasjon eller mandat. Fagutvalg var således mange steder ikke opprettet eller i funksjon, slik som på Grue (ref. Erik Berg) – derfor stiplet i figur 1.

I tillegg til de organiserte forbindelser, har det nok i varierende grad vært uformell kommunikasjon ut over det som framgår av figuren. Det som for øvrig framgår av figuren, er den begrensede kontakt som var mellom sentrale og lokale aktører.

Dette henger sammen med følgende: På sentralt plan var det klare bestemmelser som regulerte interessentenes innflytelse. Opplæringsrådene hadde her en sentral rolle, men de hadde ingen formalisert kontakt med skoler, skoleeier eller regional forvaltning. Når så i tillegg de lokale fagutvalg ikke fungerte kan det forventes at dette fikk konsekvenser for den lokale/regionale styringen av utdanningen, nemlig at bransjen ikke fikk den nødvendige dialog med skolene. Dialogen kunne føre til at bransjen ikke fikk tilstrekkelig påvirkningskraft på utdanningen i Grue.

Noen tilsvarende institusjon som det norske opplæringsråd finnes ikke i Sverige. I Sverige er dermed myndighetenes samarbeid med fagenes organisasjoner ikke institusjonalisert som i Norge. Relevante (nettverks-)aktører er vist i følgende figur:

FIGUR 2: AKTØRER VED BESLUTNING OM OPPRETTELSE AV FAGUTDANNING I SUNNE

Summarisk beskrivelse av aktørenes *organiserte* eller formelle forbindelser:

Broby Grafiska har forbindelse med:

- Sunne kommune som eier og forvaltningsmyndighet.
- Brobyskolan; samarbeid om ressurser og fasiliteter
- Tetra Pak, som dominerende partner i det lokale næringsliv
- SweFlex som bransjens interesseorganisasjon

Sunne kommune har i tillegg forbindelse med:

- Sentrale myndigheter

Tetra Pak har i tillegg forbindelse med:

- SweFlex som bransjens interesseorganisasjon
- Tumba og andre skoler med samme utdanningstilbud

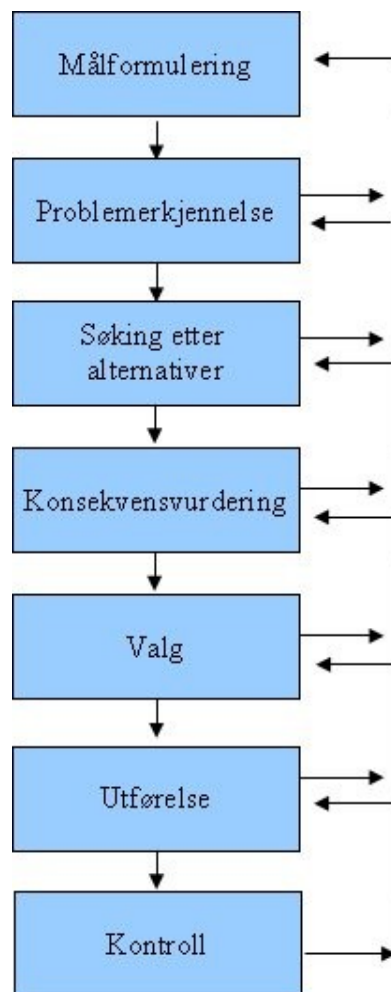
SweFlex har i tillegg forbindelse med:

- Sentrale myndigheter
- Tumba og andre skoler med samme utdanningstilbud

4.4 BESLUTNING, BESLUTNINGSPROSESSENS FASER OG BESLUTNINGSMODELLER

En klassisk definisjon av begrepet «beslutning» er gjort av Simon. Her angis beslutning som «valg mellom ulike alternativer, og det endelige utfallet av en beslutningsprosess» (Simon 1945).

Det at man betoner «det endelige utfallet», innebærer at man betrakter en beslutning som noe mer enn det øyeblikket der det gjøres et valg mellom alternativ. Således kan beslutningsprosessen inndeles i faser. En slik inndeling har Harald Enderud (1976) gjort i sin «generelle beslutningsmodell». Her skisseres i alt sju faser, som danner utgangspunkt for de respektive varianter av beslutningsmodeller.

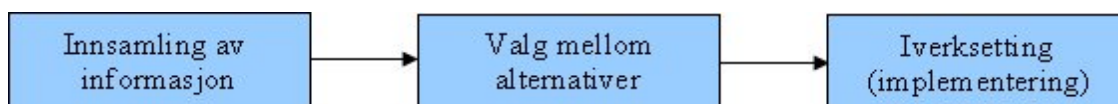
FIGUR 3: ENDERUDS 7 FASER I EN GENERELL BESLUTNINGSPROSESS

Som det framgår av figuren, inkluderer Enderud en fase med kontroll, og figuren viser også tilbakemeldingsløyfe. Dette viser at modellen ikke er avgrenset til å brukes som et analyseverktøy, slik vi har til hensikt i denne studien. Den kan i følge Enderud også brukes som veiledning, en slags oppskrift for beslutninger eller «beslutningsprosedyre».

Videre angir Enderud at antallet trinn (eller faser) vil variere i de respektive beslutningsmodeller. Noen faser vil kunne utelates eller slås sammen, og det framgår av pilene at noen faser vil kunne gjennomføres flere ganger. «Det følger heraf, at de forskjellige modeller delvis har fokus på forskjellige faser i processen». Enderud definerer da også «beslutningsmodell» slik: «En afbildning af nogle væsentlige træk ved en beslutningssituation eller -process med det formål at beskrive eller forklare processen eller vejlede beslutningstager i forbindelse med beslutningstagen». (s. 12).

Ut fra dette vil det være aktuelt i vår analyse å bruke flere modeller for å kunne belyse ulike faktorer.

En enklere oppdeling av beslutningsprosessen i faser, er presentert av Jacobsen og Thorsvik (2007):

FIGUR 4: JACOBSEN OG THORSVIKS FASER I BESLUTNINGSPROSESSEN

Før det fattes et valg mellom alternativer, må det altså samles inn informasjon. Dette vil også omfatte bearbeidelse, systematisering og tolkning av informasjonen. Alle disse aktivitetene vil kunne innebære kommunikasjon med andre aktører. Dette har igjen som implikasjon at beslutninger må følges opp av handlinger som kan innebære nye eller underordnede beslutninger.

Den neste fasen innebærer å gjøre et valg mellom de alternativ som foreligger. Men beslutningen er som nevnt ikke ferdig med det. En minst like viktig fase er det å iverksette beslutningen. Beslutninger har jo til hensikt å påvirke atferd, og mange beslutninger vil ha betydning for andre aktører. Så også i denne fasen vil beslutningen

innebære interaksjon med andre aktører. Dette har igjen som implikasjon at beslutninger kan understøttes av aktørenes handlinger, men kan også motarbeides i implementeringsfasen, eksempelvis gjennom andre beslutninger.

Dette siste momentet er også kommentert av Enderud (1977), i det han skiller mellom beslutninger som «faktisk problemløsning» eller som «ikke-problemløsning». (s. 12). I kategorien «ikke-problemløsning», skisserer han en rekke fenomener. Det kan dreie seg om at en beslutning omgjøres i implementeringsfasen, eller rett og slett ikke iverksettes. Det kan dreie seg om utsettelse, eller omdefinering av problemet, eller symptombehandling og rituelle beslutninger. Sistnevnte forklarer Enderud med at «de reelle beslutninger træffes annetsteds eller af «strukturen», eller fordi alt bliver ved det gamle».

4.4.1 MODELLER ETTER ENDERUD

Ut fra det foranstående, presenterer Enderud en del beslutningsmodeller, som grupperes i fire grupper. Disse gruppene er: de analytiske modeller, de politiske modeller, de anarkiske modeller, og «øvrige modeller». Modellene i de tre første gruppene sammenfaller i betydelig grad med de modeller som presenteres i neste kapittel, og kommenteres derfor ikke nærmere her. Men Enderud har altså i tillegg med en gruppe «andre beslutningsmodeller». Her finner vi modeller for strukturbestemte beslutninger og rituelle beslutninger som et spesialtilfelle av dette.

Enderud beskriver de rituelle beslutninger som «tomme», fordi det kun er snakk om handlinger som likner beslutninger, men som i virkeligheten er tomme for innhold. Denne tomheten tilskriver han tre mulige forhold:

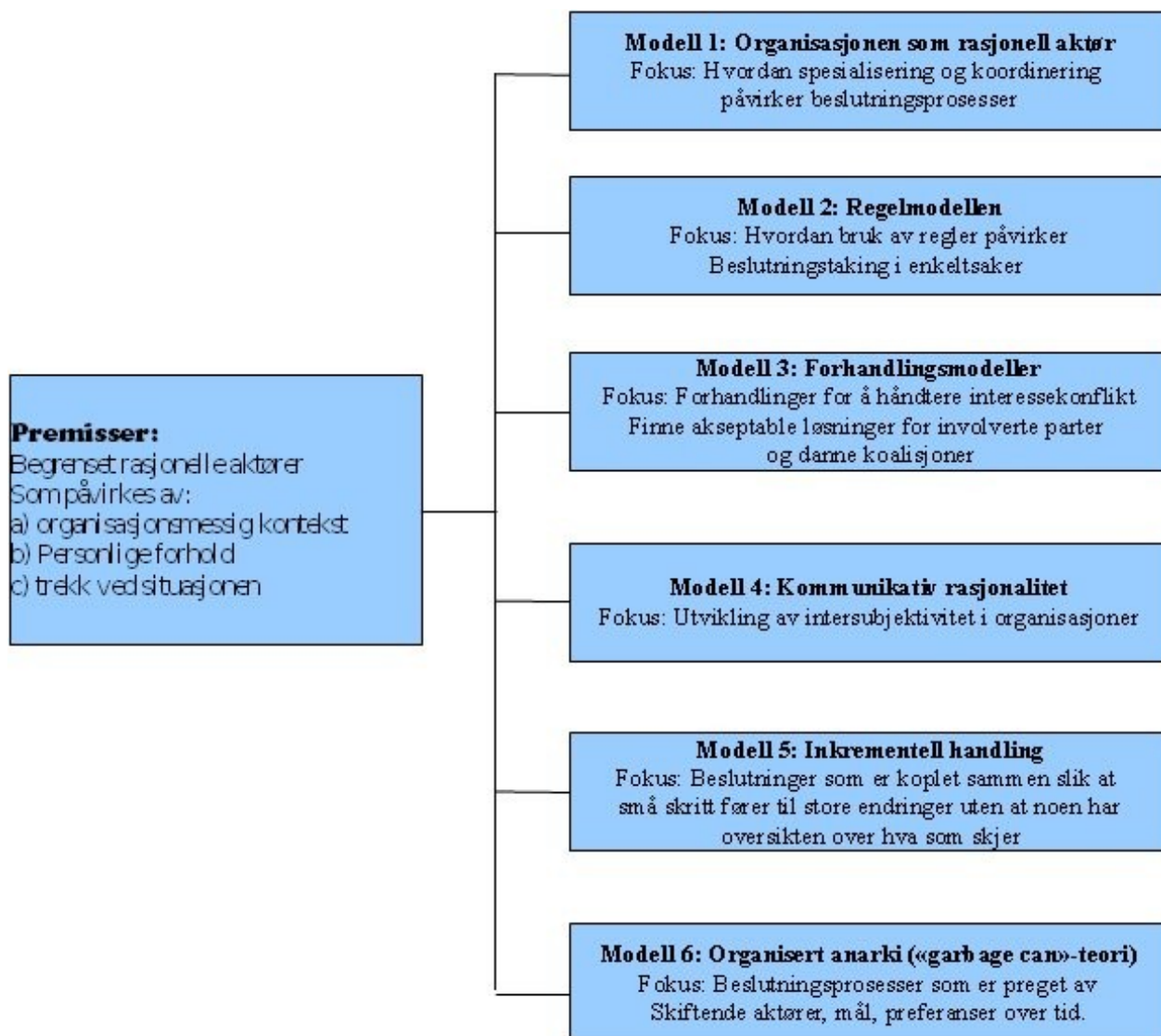
For det første kan det være at beslutningen reelt sett er truffet på forhånd. Eksempel på dette kan være visse budsjettvedtak eller liknende.

For det andre kan det være at de reelle beslutninger vil bli truffet i en annen sammenheng, og slik at konsekvenser først bestemmes i implementeringsfasen. Eksempel på dette kan muligens være bestemmelse av typen «alle skal ha rett til videregående opplæring».

For det tredje angir Enderud det kan være at beslutningen er av en slik art at det verken før eller senere knyttes konkrete konsekvenser til den. Hypotetisk kunne en slik beslutning være den samme som ovenfor om alles rett til videregående skole, gitt at det allerede fantes kapasitet til alle i skolen.

4.4.2 BESLUTNINGSMODELLER ETTER JACOBSEN OG THORSVIK

Jacobsen og Thorsvik stiller opp seks organisatoriske beslutningsmodeller (Jacobsen og Thorsvik, 2007 s. 294) Framstillingen i figur 5 viser at det legges som premiss at aktørene er begrenset rasjonelle, og at aktørene påvirkes av den organisasjonsmessige kontekst, av personlige forhold og av trekk ved situasjonen:

FIGUR 5: JACOBSEN OG THORSVIKS 6 BESLUTNINGSMODELLER

Modell 1. Organisasjonen som rasjonell aktør.

Denne modellen er basert på en forestilling om at organisasjoner er konstruert for å realisere bestemte mål. I premisene her, er det tre forhold i den organisasjonsmessige kontekst som er avgjørende. For det første: Den gir den enkelte bestemte arbeidsoppgaver som fokuserer og begrenser oppmerksomheten til oppgavene som vedkommende har ansvar for å løse. For det andre: Den gjør at den enkelte kan danne seg klare forventninger til hvordan de andre medlemmene i organisasjonen vil løse sine oppgaver i bestemte situasjoner, slik at man kan innrette seg etter dette. Og for det tredje: Den styrer og koordinerer atferden til alle medlemmer slik at de kan realisere felles mål. Poenget er at organiseringen kompenserer for den enkeltes begrensede rasjonalitet, slik at organisasjonen oppnår en høyere grad av rasjonell atferd enn hver enkelt klarer alene.

Modellen utelukker ikke at det kan oppstå intern uenighet i organisasjonen om håndteringen av en sak. Men da vil det, i tråd med den tredje momentet ovenfor, være en klart definert hierarkisk ledelse som avgjør.

Dette er imidlertid ikke nødvendigvis en beskrivelse av hvordan organisasjoner *faktisk* fatter beslutninger. Det er mer en beskrivelse av hvordan organisasjoner *bør* fatte beslutninger. Det er således en normativ modell.

Modell 2. Regelmodellen.

Denne modellen bygger på samme forestilling om at organisasjonene er konstruert for å realisere bestemte mål. Men i motsetning til de tre forholdene i den organisasjonsmessige kontekst som er angitt i modell 1, begrenser denne modellen fokuset til bare å se på hvordan medlemmer kan styres til å handle rasjonelt ved bruk av regler.

Denne måten å fatte beslutninger på er meget utbredt i organisasjoner, og er dessuten et sentralt kjennetegn ved byråkratiske organisasjoner. I slike organisasjoner er det nettopp et poeng at personlige forhold (se premisene i figuren) ikke skal være gyldige premisser for beslutningene. Man tilstreber nettopp effektiv likebehandling, og «likhet for loven». Modellen forutsetter imidlertid at det er mulig å forutse enhver relevant situasjon og angi rasjonelle handlingsregler.

Hvis premissene er en nokså stabil situasjon over tid, vil dette kunne gi rasjonell beslutningsatferd. Da er muligheten større for at det faktisk går an å forutse alle relevante situasjoner. Man må imidlertid også ha tilstrekkelig kunnskap om sammenheng mellom mål og middel, altså hvilke handlinger som gir ønsket resultat, for å utvikle prosedyrer for hvordan man skal håndtere de ulike situasjoner som kan oppstå.

Modellen innebærer også at det kun er to utfall ved en sak: Enten klarer man å kategorisere saken innenfor de forutsette tilfelle med tilhørende, fastsatt handlingsprosedyre. Eller så klarer man ikke det, og da har man ingen handlingsprosedyre. Resultatet blir avvisning av saken som irrelevant.

Som vi skal se i det følgende, er det nettopp ikke slik beslutningsatferd som er fulgt i hvert fall i det svenske case. Dette fordi visse beslutninger ble tatt etter eller på tross av regelfestede budsjettprosedyrer.

Modell 3: Forhandlingsmodeller

I den ovenfornevnte modell betraktes organisasjonen som en enhetlig rasjonell aktør hvor alle streber etter å nå samme mål. Men organisasjoner kan også være sammensatt av ulike grupper med forskjellige interesser. I forhandlingsmodeller for beslutningstaking, er derfor forutsetningen at grupper i organisasjonen kan være uenige om både mål og hvilke virkemidler som bør brukes for å realisere målene.

Slike situasjoner kan håndteres ved at aktørene gjør bruk av sine respektive maktbaser, og gjør strategiske valg og handlinger. Dette innebærer at den sterkeste part får gjennomslag, altså at «makta rår». Men hvis det er mer lik maktfordeling mellom aktørene, eller at den mektigste ønsker å unngå negative konsekvenser av maktbruk, kan forhandlinger brukes.

Men som Jacobsen og Thorsvik skriver: «Det vanligste i situasjoner hvor grupper i og utenfor organisasjonen (vår understrekning) står mot hverandre, er imidlertid at man forsøker å forhandle seg fram til en beslutning som alle parter kan slutte seg til.» I sin beskrivelse av modellen, er de altså ikke spesielt opptatt av skillet mellom organisasjon og omgivelser. Med en indre forståelse jfr. Erik Fjell, ser vi hvordan

dette kan betraktes som forskjellige nivåer innenfor samme helhet. Om for eksempel lærerorganisasjonen i vårt norske case ikke er en del av fylkeskommunen, vil de begge på et høyere plan være deler av eksempelvis «utdanningssystemet» som organisasjon.

For at det skal bli forhandlinger mellom parter med ulik interesse i en sak, er det en forutsetning at interessene ikke er helt motstridende, og at partene har visse berøringspunkter med felles interesser som gjør dem interessert i å komme fram til omforent løsning.

Når så er tilfelle, vil forhandlinger kunne anta to former: Det kan for det første være fordelingsforhandlinger, der det dreier seg om å fordele en gitt mengde ressurser. Dette kalles også et nullsum-spill; Det den ene parten vinner, taper den andre. Som eksempel kan nevnes beslutning om pris ved en handel. Det selgeren oppnår av høyere pris ved en forhandling, må kjøperen betale.

Den andre forhandlingstypen er integrasjonsforhandlinger. Her må situasjonen være slik at partene kan komme bedre ut ved å ta hensyn til felles interesser enn om de bare tok hensyn til den enkeltes perspektiv. Det kan således oppnås en «vinn-vinn» - situasjon.

Modell 4 Kommunikativ rasjonalitet

Denne modellen er karakterisert av at den flytter fokuset over fra individers tenkning og handling, til den intersubjektivitet i form av felles tenkning som oppstår mellom flere personer som kommuniserer med hverandre. Jürgen Habermas har stilt opp en distinksjon mellom kommunikativ rasjonalitet og formålsrasjonalitet: «Mens formålsrasjonalitet er opptatt av hva som vil være en fornuftig måte å gå fram på for å finne fram til den tilnærmelsesvis beste alternative handling for å oppnå det man ønsker, er kommunikativ rasjonalitet opptatt av hvordan man kan komme fram til intersubjektive velbegrunnede og gyldige normer, som knytter ulike aktører sammen i gjensidige forventninger og en felles forståelse». (Habermas 1976, i følge Jacobsen og Thorsvik, s. 301).

I modellen om kommunikativ rasjonalitet flyttes altså fokuset over fra formålet, til følgende fire spørsmål:

- Kan aktørene oppnå en gjensidig forståelse av hva som kjennetegner situasjonen?
- Kan aktørene bli omforent om hva som er utfordringer og problemer som må håndteres?
- Kan aktørene bli enige om hva som er relevante handlingsalternativer?
- Kan aktørene bli enige om hva som bør gjøres, og hvordan man bør koordinere sine handlinger?

Til forskjell fra de foregående modellene, blir da spørsmålet om hva som er rasjonelt ikke bare et spørsmål om objektive forhold, men inkluderer også subjektive forhold knyttet til kommunikasjonen mellom aktørene.

Det er imidlertid flere betingelser for at dette skal gi rasjonelle beslutninger:

- Det kreves at deltakerne har møteplasser der diskusjonene kan foregå
- Deltakerne må kunne forstå hverandre, og faktisk ønske å sette seg inn i hverandres argumenter
- Diskusjonen må være basert på riktige og ærlige argumenter
- Ingen part må besitte sanksjonsmuligheter som kan tvinge noen til å skifte mening
- Deltakerne må ha evne til å erkjenne det beste argument, og vilje til å følge dette.

Modell 5 Inkrementell handling

Ambisjonen for denne modellen er å forklare prosesser i organisasjoner hvor mange aktører mer eller mindre uavhengig tar mange beslutninger over tid, uten at det er noen retningslinjer eller klart mål som samordner atferden.

Beslutningsprosessene beskrives slik i denne modellen:

- Mål settes av den enkelte beslutningstaker samtidig med at man analyserer alternativer og konsekvenser
- Det skilles ikke klart mellom mål og middel, og det kan derfor være umulig å foreta mål-middel-analyse. I stedet forholder man seg til hva som har vært gjort tidligere, og vurderer hvordan det har virket.

- Det er ikke nødvendigvis det beste alternativet som velges, men det som flest er enige i.
- Analyser av tiltak og konsekvenser i forhold til målrealisering, er mangelfull
- Det tas beslutninger med begrenset rekkevidde, og som kan endres på relativt kort sikt.

Modellen forklarer altså ikke beslutninger ut fra hva som på en eller annen måte er rasjonelt best, men ut fra hva som har vært gjort før. Den bryter således med det rasjonelle ideal, og har da også vært utsatt for kritikk, blant annet for å favorisere konservatisme. Denne modellen er først og fremst deskriptiv, i det dens ambisjon er å beskrive observert atferd. Men det er også hevdet at modellen er normativ. Det hevdes altså at dette også er en beskrivelse av hvordan beslutninger *bør* tas. Begrunnelse for dette kan være at det er kostnadseffektivt å holde fast ved en praksis som har vist seg å gi gode resultater.

Modell 6 Organisert anarki («garbage can»-teori)

I likhet med forrige modell, er også dette en modell som ikke forklarer beslutninger ut fra hva som er rasjonelt best. Også her er utgangspunktet komplekse og skiftende situasjoner, preget av at det fattes et stort antall beslutninger i forskjellige typer saker, og det er mange beslutningstakere som agerer autonomt. Derfor beskrives ikke beslutningsutfall som resultat av beslutningstakernes bevisste (rasjonelle) valg. Men beslutninger forklares heller ikke ut fra hva som har vært gjort før, slik som i forrige modell. Derimot forklares beslutningene som utfall av samspill mellom handlingene til en rekke uavhengige beslutningstakere innenfor skiftende betingelser som ingen har full oversikt eller kontroll over.

Ut fra dette beskrives modellen med fire strømmer som flyter relativt uavhengig gjennom organisasjonen:

- En strøm av beslutningsmuligheter
- En strøm av deltakere
- En strøm av problemer
- En strøm av løsninger.

Og det er i situasjoner der alle disse fire strømmene møtes eller kobles sammen, at beslutninger skjer. Det kan prinsipielt skje på tre måter:

- Enten som følge av tid; før eller siden vil tilfeldigvis aktuelle problemer møte relevante løsninger på en beslutningsarena
- Eller som følge av læring; man samler erfaring om hvor i organisasjonen og omgivelsene man finner problemer og løsningskompetanse som kan brukes i situasjoner som oppstår
- Eller det kan skje som følge av strukturelle eller administrative arrangementer, som legger til rette for å koble hensiktsmessige elementer fra de fire strømmene sammen.

4.4.3 MODELLER FOR BESLUTNING ETTER HATCH⁸

Noen liknende modeller som er presentert over, er også gjengitt i Hatch. Også Hatch tar utgangspunkt i den begrensede rasjonalitet, men bruker noe mer stringent to implikasjoner av dette. For det første den *usikkerhet* som følger av informasjonsunderskudd, og som gir seg utslag i enighet eller uenighet i spørsmålet om metoder. For det andre den *flertydighet* som oppstår ved at beslutningstakere vurderer alternativer ulikt, og som altså gir seg utslag i enighet eller uenighet i spørsmålet om mål eller problemstilling. I motsetning til usikkerheten, vil flertydigheten gjerne øke med økende informasjon (fordi det blir mer informasjon man kan ha ulike oppfatninger om).

⁸ I denne drøftingen bruker vi begrepene metode og middel/virkemiddel som nærmest synonymt, til forskjell fra mål og problemdefinisjon. Se Hatch s. 304

Dermed stilles det opp følgende matrise:

		Enighet/uenighet om mål eller problemdefinisjon	
		Enighet	Uenighet
Enighet/uenighet om metoder	Enighet	Den rasjonelle modellen	Koalisjonsmodellen
	Uenighet	Prøving- og feilingmodellen	Søppelbøttemodellen

FIGUR 6: MODELL ETTER HATCH

For å begynne nede til høyre i matrisen, ser vi at det også her opereres med en «søppelbøtte»-modell (garbage can). Men der hvor Jacobsen og Thorsvik angir at beslutningene forklares som «utfall av samspill mellom handlingene til en rekke uavhengige beslutningstakere innenfor skiftende betingelser som ingen har full oversikt eller kontroll over», der er Hatch mer stringent og karakteriserer modellen ved konkret uenighet om både mål/problemdefinisjon og om metoder. Slik Jacobsen og Thorsvik beskriver modellen, er den således mer preget av tilfeldighet enn slik modellen etter Hatch er beskrevet. Men kategorien hos Hatch skal jo være et uttrykk for høyere grad av usikkerhet og flertydighet, og det er likevel ikke så ulikt det Thorsvik og Jacobsen beskriver.

Videre ser vi at også den som kalles «prøving-og-feilingmodellen» kan ha visse likehetstrekk med en av Jacobsen og Thorsviks modeller, nemlig «inkrementell handling». Også her er framstillingen av modellen til Hatch mest stringent. Den karakteriserer modellen ved at det er enighet om mål, men uenighet om metode, altså veien fram. Jacobsen og Thorsviks beskrivelse nedtoner dette spørsmålet i den

forstand at det ikke skilles klart mellom mål og middel/metode. Hva som altså er et mål i seg selv, og hva som er et middel på veien til neste mål, blir således underordnet i en sekvens av inkrementell handling. Men også Hatch er mer nyansert i den prosaiske utlegningen enn i den skjematiske framstillingen: Det angis at flertydigheten i de mange oppfatninger av hva man prøver å få til, *ikke er en kritisk faktor*. Det er altså ikke nødvendigvis uenighet om målet, men en eventuell uenighet er ikke essensiell.

Selv om det her snakkes om inkrementell handling og eventuelt sekvens av beslutninger, skal det presiseres at modellene bare fokuserer på én beslutning av gangen. Spørsmål om analyse av flere beslutninger etter hverandre, tas opp i kapittel 4.6 stivhengighet.

Går vi så over til den ruta i matrisen som rommer den rasjonelle modellen, er denne karakterisert ved enighet om både mål og middel, altså liten/ingen usikkerhet og lite flertydighet. Vi ser at den i navnet har likheter med «Organisasjonen som rasjonell aktør». Jacobsen og Thorsvik betegner imidlertid dette som en *normativ* modell, og aktørenes begrensede rasjonalitet blir i så måte irrelevant fordi det ikke er en modell som beskriver hvordan beslutninger faktisk fattes. I Hatch forutsettes det også fullstendig informasjon slik at det blir enighet om både mål og midler. Og det finnes metoder som er utviklet ut fra disse forutsetninger. Men Hatch peker på at slike metoder gjerne brukes *også* når forutsetningene ikke er til stede, nettopp for å få fram *en symbolsk følelse av sikkerhet*. I så måte har denne modellen visse fellestrekk med Jacobsen og Thorsviks «regelmodell».

Her styres nemlig beslutningsatferden av forhåndsdefinerte regler og prosedyrer. Modellen forutsetter at det er mulig å forutse enhver relevant situasjon, og dermed implisitt definere usikkerheten bort som irrelevant.

Er det så noen paralleller eller likhetstrekk mellom «koalisjonsmodellen» i Hatch og noen av de andre modellene hos Jacobsen og Thorsvik? Med Hatch sitt utgangspunkt, er denne modellen altså karakterisert av uenighet om mål eller problemstilling, men større grad av enighet om metoder. Det er således ikke mangel på informasjon som er den største utfordringen her, men flertydigheten. Det karakteristiske er altså ikke

uklarhet om hva de respektive virkemidler fører til, men ulik vurdering av hva man faktisk vil oppnå (målet). Beslutningstakere vil da ikke primært lete etter problemløsningsinformasjon, men alternativer som imøtekommer de ulike interessene. Vi ser da at dette ikke er veldig ulikt det som Jacobsen og Thorsvik kaller forhandlingsmodeller. Men beskrivelsen skiller seg likevel i det at Jacobsen og Thorsvik i begrepet forhandlingsmodeller åpner for uenighet også om virkemidlene. Sånn sett hører dette mer sammen med garbage can-modellen hos Hatch. Men der garbage can-modellen har preg av tilfeldighet, vil forhandlingsmodellene likevel ha preg av rasjonalitet (om enn begrenset). Forhandlinger innebærer noe mer koordinert handling enn det som forutsettes i garbage can-modellen. Det er videre et likhetstrekk at også koalisjonsmodellen hos Hatch inkluderer elementer av forhandlinger: «Som regel vil koalisjonen baseres på en del forhandlinger bak kulissene, der en forsøker å finne en posisjon som tar hensyn til samtlige parter i koalisjonen». (Hatch s. 305).

Den gjenstående modellen hos Jacobsen og Thorsvik, nemlig «kommunikativ rasjonalitet» har ingen like tydelig parallell hos Hatch. Som nevnt ovenfor flytter den kommunikative rasjonalitet fokuset over fra formålet til en intersubjektivitet som oppstår mellom aktører som kommuniserer med hverandre. Sånn sett flyttes fokuset over fra formål til prosess. Modellen har da tydelige tilknytningspunkter til forhandlingsmodeller og således koalisjonsmodellen til Hatch. Men modellen om kommunikativ rasjonalitet er en normativ modell, til forskjell fra modellene hos Hatch, som alle er deskriptive. Dette fordi de er karakterisert ved *observert usikkerhet/flertydighet*, altså enighet eller uenighet om mål og middel, og modellene forklarer hvordan beslutninger da faktisk fattes.

- 4.5 FORHOLDET MELLOM BESLUTNINGER OG HANDLINGER - BESLUTNINGSIRRASJONALITET
- Det som er drøftet foran, er basert på at aktører er begrenset rasjonelle. Men det er likefullt basert på antakelsen om at *mest mulig* rasjonalitet er ønskelig. Dette bildet er blitt nyansert av den svenske organisasjonsteoretikeren Nils Brunsson. Han har påpekt at beslutningsrasjonalitet ikke nødvendigvis er det optimale. Han hevder at handling forutsetter mer enn bare beslutninger, og har lansert begrepet *handlingsrasjonalitet*. Handling forutsetter i følge Brunsson at de(n) som må handle

har *positive forventninger* til sin handling, for å oppleve den nødvendige *motivasjon* og den *forpliktelse* som skal til for at beslutningen blir implementert. Ut fra dette mener Brunsson at kravet om rasjonelle beslutninger faktisk kan undergrave rasjonelle handlinger. Dette fordi at leting etter handlingsalternativer og vurdering av disse kan øke usikkerheten, og dermed virke handlingslammende.

Brunsson har derfor lansert begrepet *beslutningsirrasjonalitet*. Dette begrepet er karakterisert av tre trinn i beslutningsprosessen:

- Beslutningstakere bør analysere bare noen få alternativer, og det beste er om bare ett av disse har gode muligheter for å aksepteres
- Beslutningstakere bør overveie bare positive konsekvenser av det foretrukne alternativet.
- Beslutningstakere bør unngå å formulere målene på forhånd, og i stedet reformulere de forutsagte konsekvensene av det foretrukne alternativet som beslutningskriterier.

På denne måten mener Brunsson at forventningene om vellykket utfall øker, og at motivasjon og forpliktelse blir styrket. Brunsson kan vise til at observasjoner av beslutningstakers atferd viser modellens gyldighet. (Hatch s. 309).

Karikert kan dette uttrykkes som at det er viktigere *at* det blir gjennomført endringer, enn *hvilke* endringer som blir gjennomført. Dette harmonerer for så vidt med noe av den kritikk som er reist mot enkelte av beslutningsmodellene, nemlig at de kan virke konserverende.

4.6 STIAVHENGIGHET

Alle beslutningsmodellene som er omtalt foran fokuserer som nevnt på én beslutning (av gangen). Riktignok innebærer både modellen om inkrementell handling og regelmodellen elementer av tidligere handling/beslutning som premisser. Men dette er likevel i visse henseende nokså begrenset. Eksempelvis vil beslutninger etter regelmodellen bare forklares etter de samme premisser som gjaldt for etablering av reglene. Det likner således en form for ekstrapolering. Ut over dette forklarer modellene lite om hva tidligere beslutninger kan ha hatt å si.

Derfor er begrepet stivhengighet lansert. Begrepet innebærer at man inkluderer tidligere beslutninger og konsekvensene av disse i premissene for hvilke (nye) beslutningsalternativer som foreligger. Tidligere beslutninger kan påvirke på flere måter. Jacobsen og Thorsvik nevner følgende:

- En beslutning kan muliggjøre en annen beslutning senere (åpning)
- En beslutning kan framkalle nye problemer og muligheter å forholde seg til
- En beslutning kan gjøre en annen beslutning overflødig
- En beslutning kan gjøre en annen beslutning umulig (lukking)
- En beslutning starter en rekke andre beslutningsprosesser (kaskade).

I følge Jacobsen og Thorsvik vil det å betrakte beslutningsprosesser som sammenhengende kjeder av beslutninger, bidra til å viske ut noe av skillet mellom beslutning om handling og handlingen.

Dette bringer oss jo også tilbake til selve definisjonen etter Simon, der altså beslutningen også omfatter handlingene (implementeringen) fram til det endelige utfallet.

4.7 HVILKE MODELLER ER AKTUELLE FOR VÅR PROBLEMSTILLING

For å kunne drøfte hvilke(n) beslutningsmodell som er best egnet for å forklare beslutningsatferden, trengs det noen avklaringer. Flere av modellene forutsetter at man forklarer én beslutning (av gangen). Men beslutningsprosessen inkluderer jo også handlingene fram til det endelige utfallet. Det trengs da en klargjøring av beslutningens rekkevidde, ut fra beslutningens mål. Det tidsperspektiv som vi analyserer, omfatter tiden fra etablering av utdanningstilbud fram til nedleggelse (i det norske tilfellet). I et slikt perspektiv, vil det kunne være ulike faktorer eller fenomen som er utslagsgivende i beslutningsprosessens ulike faser.

4.7.1 MODELLER I INNSAMLINGSFASEN

Med utgangspunkt i begrepet «begrenset rasjonalitet», kan vi altså slå fast at aktørene har begrenset informasjon om det de forhold man står overfor. Dermed vil det også kunne være begrensninger i hva slags informasjon som samles inn. Søkes det informasjon ut fra tekniske og faglige premisser, er det informasjon om marked og arbeidskraft, eller er det informasjon om befolkning og elevtilgang?

Analyseres dette ut fra modellen om organisasjonen som rasjonell aktør, vil det være naturlig at informasjonen er relatert til aktørens rolle, særlig de institusjonaliserte. Dette fordi utgangspunktet i denne modellen er at organisasjonen er designet for de oppgaver som skal løses, med blant annet klare rolle- eller oppgavefordelinger mellom aktørene. Bedriftene vil samle informasjon om teknologi og kompetansebehov, tilgang på arbeidskraft etc. Andre (særlig organisasjonene og opplæringsrådet) vil samle informasjon om regelverk, avtaler og liknende, mens kommune og fylkeskommune kanskje vil samle mest informasjon om finansiering og økonomi.

Det er også mulig å analysere denne fasen ut fra regelmodellen. Da vil fokuset for innhenting av informasjon være omkring hvilke prosedyrer som gjelder for etablering av nye lærefag eller skoletilbud, hvilke regler gjelder for bygging, etablering og drift av offentlige eller private skoler, hvilke avtaler finnes for berørte yrkesgrupper som lærere osv.

4.7.2 MODELLER VED VALG AV ALTERNATIVER

Når det kommer til valg av alternativ, ser vi at ulike aktører kan ha ulike interesser. Næringslivet vil kunne ha fokus på tilgangen på arbeidskraft og kompetanse, mens kommune og fylkeskommune vil ha mer oppmerksomhet på kostnader. Atter andre kan ha fokus på formelle strukturer og utdanningspolitikk. Slike situasjoner vil kunne analyseres med forhandlingsmodellen, særlig hvis de ulike interesser er konflikterende. Da vil det blant annet være aktørens maktrelasjoner som forklarer valg av alternativ. Men det er også mulig å bruke modellen med kommunikativ rasjonalitet. Dette vil i så fall bety at aktørene gjennom kommunikasjon utvikler felles forståelse av situasjon og utfordring. Vil de ulike interesser kunne møtes i felles beslutning og handling?

I denne fasen vil man også ut fra Brunssons teori om handlingsrasjonalitet kunne reise spørsmålet om aktørene aktivt selekterer informasjonen. I politiske saker er dette ofte tydelig, men det er gyldig i enhver beslutningssituasjon. Således kan det tenkes at for eksempel næringslivet - som presumptivt vil profitere på at det etableres relevante, offentlige utdanningstilbud – vil underkommunisere, velge bort eller endog holde tilbake visse informasjoner som kunne slå bena under det (for dem) ønskede utfall.

Ut fra disse betraktningene kan det derfor reises flere spørsmål. Hadde beslutningstakerne flere reelle og aktuelle alternativ å ta stilling til? Var det alternativ som ble oversett og således ikke vurdert? Eller var valget i realiteten tatt før beslutningsprosessen startet? Var det i så fall maktforhold som gjorde seg gjeldende, eller var det andre faktorer?

4.7.3 MODELLER I GJENNOMFØRINGSFASEN

Gjennomføringsfasen er preget av de handlinger som må gjøres for å implementere beslutningen.

Problemstillingen analysert ut fra modellen om inkrementell handling.

Denne modellen er altså som beskrevet foran, karakterisert ved at det er «mange aktører som relativt uavhengige av hverandre fatter et stort antall beslutninger over tid, uten at det er noen klare mål eller retningslinjer som samordner beslutningstakernes atferd».

Her viser det seg nyttig å ha gjort den drøftingen vi gjorde om begrepene «organisasjon» og «omgivelser». Vi konstaterer at dette skillet ikke er essensielt i de modeller som brukes. Men for ordens skyld klargjør vi at det objektet som vi her inkluderer i begrepet «organisasjon», i det norske case omfatter både fylkeskommunen, skolen, lokale bedrifter og deres organisasjoner, samt Opplæringsrådet for trearbeidsfag. I det svenske case omfatter begrepet «organisasjon» både Sunne kommune, Brobyskolan, Broby Grafiska og SweFlex.

Selve beslutningen om opprettelse av de respektive skolene, ble tatt av henholdsvis Hedmark fylkeskommune og Sunne kommune. Denne beslutningen kan være tuftet på en rekke ulike motiver hos ulike aktører. Vi har offentlige myndigheter som er opptatt av generell samfunnsutvikling. Denne samfunnsutviklingen kan være utfordret av befolkningsnedgang grunnet sviktende arbeidsmarked, sviktende utdanningsmuligheter, sviktende tilbud fra andre offentlige tjenester som helsevern, eller rett og slett sviktende fritidstilbud.

Det lokale næringslivet vil være opptatt av tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse, på råstofftilgang, og på rammebetingelser for øvrig som energi, transport og tilskuddsordninger med mer.

De respektive skolene vil også være opptatt av lokalsamfunnsutviklingen, særlig som forutsetning for opprettholdelse av egen virksomhet (tilgang på utdanningssøkere).

Endelig vil også lokalbefolkningen være generelt opptatt av samfunnsutviklingen, men spesielt at det finnes lokale utdanningstilbud som rekrutterer til attraktive jobbmuligheter, lokalt eller globalt.

Vi ser altså at situasjonen i begge casene i hvert fall er preget av mange aktører som fatter beslutninger relativt uavhengig av hverandre. Og de fatter mange beslutninger over tid: Bedriftene er kontinuerlig opptatt av rekruttering, sykefravær, kompetanseutvikling og fatter hele tiden beslutninger relatert til dette.

Også lokalbefolkningen fatter stadige beslutninger: Henger jeg med i utviklingen på jobben? Skal jeg ta mer utdanning? Skal jeg heller flytte?

Dermed blir også lokale (eventuelt regionale/sentrale) myndigheter opptatt av disse tingene: Skal vi gjøre noe med transportstøtte eller subsidier? Skal vi utvikle nye utdanningstilbud? Skal vi stille næringslokaler til disposisjon, eller bygge ny idrettshall?

Problemstillingen analysert ut fra garbage can-modellen.

Garbage can-modellen er i følge Hatch karakterisert ved at det er høy grad av både usikkerhet og tvetydighet i situasjonen. I Jacobsen og Thorsviks utlegning er situasjonen preget av en rekke uavhengige beslutningstakere innenfor skiftende betingelser som ingen har full oversikt eller kontroll over. Er dette en relevant karakteristikk av situasjonen i våre case?

Vi har ovenfor påpekt at situasjonen i alle fall er preget av relativt mange aktører som treffer beslutninger uavhengig av hverandre. I tillegg kan vi konstatere at visse betingelser har endret seg innenfor det tidsspennet vi her snakker om. Spesielt kan vi trekke fram og kommentere to forhold: teknologi og lovbestemmelser.

I tidsrommet fra 1980 til 2000 gjorde data- eller informasjonsteknologien enorme sprang, nesten kvantesprang. For det første ble det utviklet digital styring av sagbruksmaskiner. For det andre fikk de nå velkjente personlige computere (PC-er) en generell utbredelse, også i industrien. Med aktuell IT-kompetanse kunne dermed større deler av produksjonsstyringen overlates til den enkelte sagbruksoperatør. Kravene til operatørens kompetanse ble dermed betydelig endret i løpet av perioden.

Også lovbestemmelsene knyttet til videregående opplæring endret seg vesentlig i løpet av perioden. Det ble i 1994 innført en allmenn rett til treårig videregående opplæring i Norge. Hvordan denne lovbestemmelsen ble presisert og implementert, kunne nokså klart ha innflytelse på søkningen til forskjellige skoler som eksempelvis Grue.

5 ANALYSE AV STUDIETILBUDENES UTVIKLING OG UTFALL

5.1 GENERELT

I analysen av de to casene om videregående fagutdanning som vi har valgt, har vi gått ut fra en antagelse om at det finnes en forklaring på hvorfor det ene utdanningstilbudet har blitt en suksess og det andre ikke har vært mulig å videreføre, og har blitt nedlagt. Og dette på tross av at det tilsynelatende er et godt grunnlag for å opprettholde et utdanningstilbud på begge steder. Sett utenfra er omgivelsene og de grunnleggende forutsetningene for at de to utdanningstilbudene skal kunne opprettholdes og drive med stor grad av suksess, ansett som å være sammenlignbare.

5.2 KOMPARATIV ANALYSE

5.2.1 LIKHET/ULIKHET I FORUTSETNINGER

Om vi likevel skal vurdere likheter og ulikheter i forutsetninger for en levedyktig utdanningsinstitusjon, må vi se på de enkelte faktorer som vi tror har hatt innvirkning på beslutningene om å etablere og drive en utdanningsinstitusjon som de to vi her har valgt. Vi ønsker å sammenligne forutsetninger i hele livsløpet til de to utdanningstilbudene, og velger å dele dette livsløpet i tre:

- etablering
- utvikling
- utfall

Innen hver av disse fasene vil det være en rekke faktorer som påvirker hva resultatet skal bli. Faktorer vi har valgt å se på er: ildsjel, rettigheter (lover og regler), lokal samfunnsutvikling, det lokale næringslivet samt faglig teknologisk utvikling.

5.2.2 ILDSJEL

Både i Grue og på Sunne har det vært ildsjeler involvert. Man kan ikke dokumentere at det har vært en lokal påvirkning fra en ildsjel i forhold til etableringen av trelastutdanningen i Grue. Men vi vet at Erik Berg, som senere ble lærer nettopp ved trelastutdanningen i Solør og senere assisterende rektor på den samme skolen, også var ansatt i rådet for videregående opplæring i Hedmark frem til 1988. Og i tillegg er vi kjent med at den nå avdøde rektor ved Grue videregående skole, Harald Krav; var en

pådriver for å få skolen etablert lokalt. Og i Sunne var det flere pådrivere både fra den videregående skolen (rektor Ove Gebert og Inga-Lill Lindqvist) og fra næringen (Thorsten Norèn). Det er derfor grunnlag for å si at det i begge tilfeller har vært tilstrekkelig med folk som har vært interesserte i å få etablert utdanningen lokalt. Men det interessante er å se på hvordan ildsjelenes innsats er benyttet i de to casene. Og her er det en forskjell som vil komme tydeligere frem senere i vår analyse.

5.2.3 RETTIGHETER (LOVER OG REGLER)

En grunnleggende forskjell mellom de lover og rettigheter som gjelder adgangen til videregående utdanning i Norge og Sverige er ikke dokumentert i denne undersøkelsen. Det finnes dog noen andre forskjeller, som muligens har større betydning enn vi tror. Den ene forskjellen er at mens det i Sverige i følge våre informanter er en rettighet for ungdom til videregående utdanning generelt, er den samme rettighet i Norge presisert slik at den enkelte utdannings søker garanteres å få tilbud om ett av tre utdanningsønsker søkeren har. Den andre forskjellen er at i Norge er opprettelsen av videregående utdanning sentralisert. I Sverige har er dette i større grad overlatt til kommunene.

Vår studie vil ikke se nærmere på hva forskjellen betyr for søkeren. Vi konsentrerer oss om å analysere om forskjellen mellom sentralisert og delegert myndighet til å opprette videregående opplæring betyr noe for utdanningstilbudets levedyktighet.

5.2.4 LOKAL SAMFUNNSUTVIKLING

Både i Sverige og i Norge har det historisk sett, og fortsatt er det slik også; at det å opprettholde en spredt bosetning er en uttalt politisk målsetning. For å opprettholde en slik målsetning, er man avhengig av at det foregår en viss utvikling i samfunnet som gjør det attraktivt å bli boende. Vi vil i vår analyse ikke gå dypt inn i den lokale samfunnsutviklingen i noen av våre caser. Det vi ønsker å se nærmere på i vår studie, er å analysere om det i våre to caser er tenkt på en sammenheng mellom etablering av et videregående studietilbud og den lokale samfunnsutviklingen forøvrig.

5.2.5 LOKALT NÆRINGS LIV

Det at det lokale næringsliv ofte henger tett sammen med utviklingen av lokalsamfunnet, er som sagt slik i våre caser også. Mens man i Sunne allerede fra

starten av var flinke til å involvere det lokale næringslivet i utviklingen av utdanningstilbudet som skulle opprettes, er det vanskelig å finne dokumentert både i skriftlig materiale og fra våre intervju at det samme har funnet sted på Grue. Det var først ved en avgjørelse om at skoletilbudet innen trelastfag på Grue skulle legges ned at vi kan finne dokumentert involvering fra de lokale bedrifter innen trelastbehandling i Solør. Det vi ønsker å analysere nærmere i vår studie er om involveringen av/fra det lokale næringsliv har betydd noe for de respektive utdanningstilbudenes levedyktighet og utfall.

5.2.6 TEKNOLOGISK UTVIKLING

Det er en kjensgjerning at alle fagretninger påvirkes og forandres av den generelle teknologiske utvikling i verden. Slik er det også innen både trelastfaget og i den grafiske bransjen. I våre to case ønsker vi å analysere om i hvilken grad de to utdanningsinstitusjonene har hatt evne til å tilpasse seg den teknologiske utviklingen innen sitt fag, samt om graden av denne tilpasningsevnen har betydd noe for utfallet.

5.3 FASENE ETABLERING – UTVIKLING – UTFALL

5.3.1 GENERELT

I teorikapitlet har vi beskrevet at det i disse to casene fattes beslutninger av flere aktører på flere nivå, og ikke minst at det fattes beslutninger over tid. Og disse beslutningene har ofte blitt tatt uavhengig av hverandre. For oss er det interessant å sammenligne alle beslutninger som er tatt gjennom hele "livsløpet" til de to utdanningstilbudene. Siden det er to forskjellige utfall av utdanningstilbudenes livsløp, velger vi å dele utdanningstilbudenes utvikling i tre faser: Etablering, utvikling og utfall. Vi antar at man på begge steder ønsket et godt utdanningstilbud, selv om det ene nå er nedlagt. Oppsummert kan vi si at vi undersøker etableringen av levedyktige utdanninger, og søker en forklaring på hvorfor utfallet blir forskjellig.

5.3.2 ETABLERING

5.3.2.1 GRUE

Ved etablering av trelastutdanningen ved skolen på Kirkenær i Grue, var dette det eneste tilbud som eksisterte der. Med støtte i intervjuene vi har gjennomført og i de dokumenter vi har sett gjennom både fra Grue videregående skole og fra Hedmark

Fylkeskommune, finner vi som tidligere nevnt ikke en formell forankring om kontakt mellom aktørene. Det eksisterte klare bestemmelser og reguleringer som de sentrale myndigheter skulle følge, og forventningen var at disse føringene skulle regulere innflytelse fra andre interessenter enn de sentrale. Det sentrale regelverk ble fulgt, men siden opplæringsrådene ikke hadde noen formalisert kontakt med skolene og de lokale fagutvalg ikke fungerte, ble etableringen av trelastutdanningen på Kirkenær i Grue i 1983 hovedsaklig et resultat av en beslutning tatt av Hedmark Fylkeskommune. Her er det interessant å se på Hedmark Fylkeskommune i lys av teorien om rasjonelle aktører beskrevet av Jacobsen og Thorsvik (2007). Vi kan ikke utelukke at det har vært uformell kontakt mellom aktørene i noen grad, for eksempel at en lokal ildsjel som Erik Berg har hatt større innflytelse enn det han selv og vi oppfatter i den perioden han var ansatt i Hedmark Fylkeskommune og engasjert i Opplæringsrådet for trearbeidsfag. Men vårt utgangspunkt er altså å betrakte beslutningen i Hedmark Fylkeskommune i lys av at de har opptrådt som en rasjonell aktør. At de skal være konstruert for å realisere bestemte mål, finner vi også støtte for i Lov om fagopplæring i arbeidslivet (1980). Loven ble gjort gjeldende for hele landet. Med dette som bakteppe ble det etablert læreplaner i blant annet trelastfag, og det ble etablert utdanninger på mange steder tilpasset den næringen som fantes i området. Dermed var det naturlig at det ble etablert trelastutdanning i Solør. Vårt poeng er at denne beslutningen formelt sett ble gjort uten en spesielt god lokal forankring. Beslutningen var god, men den ble altså fattet uten at det var innhentet tilstrekkelig informasjon om de lokale forhold. Informasjon som var utbredt lokalt om at "min sønn skal i all fall få slippe å jobbe på saga" synes ikke å ha vært fremme i beslutningsprosessene. Det var heller ikke noen stor grad av involvering lokalt for å vurdere alternative løsninger til å etablere skolen et annet sted lokalt, eller gjøre utdanningen komplett ved å legge til et tredje år eller en annen retning innen trelastfaget. Iverksettingen av utdanningen kom allikevel, og vår observasjon er altså at innsamlingen, bearbeidelsen, systematiseringen og fortolkningen av informasjonen ble gjort uten formell kommunikasjon mellom de sentrale og de lokale aktørene. Beslutningen om opprettelse av videregående utdanning innen trelast på Kirkenær ble derfor etter vår forståelse fattet av Hedmark Fylkeskommune i egenskap av en rasjonell aktør. Men det kan også se ut til at man var like mye opptatt av handlingsrasjonalitet som av beslutningsrasjonalitet. Opprettelsen

tilfredsstilte interessene til bransjeorganisasjonene, myndighetene og enkelte ildsjeler. Men de øvrige lokale aktører var lite involvert i beslutningen.

5.3.2.2 SUNNE

I intervjuet med Inga-Lill Lindqvist kommer det frem at opprinnelig var det arbeidsformidlingen i Sunne som våren 1992 ba den videregående skolen om å regne på hva en grafisk utdanning for 16 grafiske elever på ett år ville koste. Næringslivet i Sunne hadde sett og forstått at Tetra Pak skulle etablere seg i Sunne i 1992. Og i 1993 var de ute etter ca 100 nye fast tilsatte. Årsaken til dette behovet skrev seg fra en intern undersøkelse Tetra Pak hadde gjort, som viste at relativt få ville være med på flyttelasset fra Lund til Sunne. Dette var altså i utgangspunktet en relativt kortsiktig sak, og etter å ha regnet på saken fikk den videregående skolen anledning til å gjennomføre kurset. Den beslutningen ble tatt høsten 1992. Inga-Lill Lindqvist tenkte at det var flere interessenter i denne saken, og ba flere av disse interessentene inn til et møte om samarbeid. Blant annet var dette den grafiske fagforeningen og de grafiske foretakene i Sunne; blant annet Miller Graphics. De ble enige om at her var det ytterligere interessenter, og de bestemte seg for å kalle inn til et bransjerådsmøte som fant sted 5. november 1992. De lokale foretakene, Karlstads Universitet (tidligere Høgskolan i Karlstad), den lokale arbeidsformidlingen, tjenestemenn og politikere i Sunne ble alle invitert og var representert under dette bransjerådsmøtet. Her ble det gjennomgått hvorfor den videregående skolen hadde sagt ja til denne oppdragsutdanningen og hvorfor den lokale arbeidsformidlingen både hadde startet prosjektet og også godkjent det som skolen hadde fremlagt. Under møtet kom det frem et spørsmål om hva man ville oppnå med å gjennomføre denne utdanningen. Den samlede besvarelse ble at det måtte jo være å få hevet kompetansen for alle grafikere, siden Tetra Pak allerede hadde sagt at de skulle etablere seg i Sunne og trengte minst 100 nye grafikere tilsatt. Det var allerede ca 125 grafikere i den grafiske bransjen i Sunne. Og da sa Thorsten Norèn i Miller Graphics: Hva om vi danner en gruppe for å ivareta denne grafiske interessen? Og det ble slik. Gruppen besto av Lindqvist fra utdanningsinstitusjonen, Norèn fra næringen, Inge Anderssen fra Bildningsnemnden i Sunne Kommune, Thomas Rehn som den faglige regionale representant og Kalle Gjärt som var den faglærer ved den videregående skolen som virkelig kunne faget og også

kjente godt til den faglige bransjen. Disse kom etter kort tid frem til at de ville foreslå for Sunne kommune å videreføre den grafiske utdanningen etter at dette ene året med oppdragsutdanning for arbeidsformidlingen var over.

Vi skylder å gjøre oppmerksom på at her skiller det norske og svenske systemet seg ved at i Norge må man ha en sentral beslutning om opprettelse av fagutdanningstilbud på gymnasnivå, mens i Sverige lar myndighetene kommunene i større grad opprette fagutdanning på gymnasienivå. Med støtte i teorien om *det interorganisatoriske nettverket* (Hatch, 2008), ser vi at her har interessentene rundt en potensiell grafisk utdanning i Sunne samlet seg. En gruppe av organisasjoner skaper et eget nettverk, og søker å finne løsninger som passer alle aktørene.

Denne gruppen bestemte seg altså for at det var behov for en grafisk utdanning i Sunne. Gruppen bestemte seg også for at det var den videregående skolen som skulle legge dette frem for kommunen på vegne av alle interessentene. 11/1-1993 ble ideen lagt frem for kommunestyret; de ønsket at utdanningen skulle starte allerede til høsten samme år, og det ville koste ca 11,5 millioner. Og utdanningen skulle omfatte en klasse innenfor forpakningstrykk samt en klasse innenfor media og i samsvar med den oppdragsutdanningen som arbeidsformidlingen hadde bedt om. Dette var noe arbeidsgruppen tidligere var blitt enige om. Og det var total politisk enighet om at slik skulle det bli! På tross av at budsjettet allerede var lagt, og at man kom veldig sent i gang med planlegningen, og at det var kort tid til utdanningen var planlagt oppstartet. Men siden alle interessenter var involvert i arbeidet, inkludert kommunen ved Bildningsnemnden og arbeidskontoret som så hvordan det kunne bli uten et godt utdanningstilbud som kunne øke tilgangen på kvalifisert personell til en ny tilflyttet stor næringslivsaktør, så ble dette altså vedtatt uten store innvendinger! I våre intervju både med utdanningsinstitusjonen, næringen og kommunale myndigheter i Sunne finner vi denne historien bekreftet. Vi velger å fortolke situasjonen dit hen at beslutningen om etablering av en grafisk utdanning i Sunne kan analyseres ut fra en modell om kommunikativ rasjonalitet.

5.3.2.3 VURDERING

Når vi sammenligner våre to case, kan vi ikke dokumentere forskjeller i hvilke momenter de har tatt hensyn til ved beslutningene om å etablere disse to utdanningene på den måten de har gjort det. Derimot har vi belyst forskjellene i den måten man har valgt å gå frem ved etableringen på Grue og etableringen i Sunne. I tilfellet med trelastutdanning i Grue, har beslutningen vært tatt med utgangspunkt i sentrale bestemmelser som søker å ivareta de lokale interesser. Det vi stiller spørsmål ved, er om hva slags informasjon og kunnskap man får med seg ved å utelate de lokale kreftene under beslutningsprosessen. I Sunne har man også tatt beslutningen om å etablere en grafisk utdanning basert på sentrale myndigheters regelverk. Men til forskjell fra Grue har man her også etablert et godt lokalt nettverk hvor man etablerer en felles forståelse for hvilken utdanning det skal satses på, og hvorfor det skal være slik. Ved å etablere et slikt nettverk mener vi at de i Sunne vil ha en bedre evne til å samle all relevant informasjon, få bedre kunnskaper om hvordan situasjonen virkelig er før det tas beslutning på hvordan de skal implementere utdanningen (Jacobsen & Thorsvik, 2007).

Vi konkluderer med at man i casen med trelastutdanning på Grue i Solør har tatt beslutningen med et teoretisk forankringspunkt i å se på sin egen organisasjon som en rasjonell aktør (Jacobsen & Thorsvik, 2007). I casen med etablering av grafisk utdanning i Sunne tolker vi situasjonen ut fra en modell om kommunikativ rasjonalitet. Slik oppnår de også et best mulig utgangspunkt for etableringen av et levedyktig utdanningstilbud. Vi ser det slik at i Sunne får de tilgang til en helhetlig informasjon og kunnskap som gjør det lettere å velge mellom flere alternativ, enn den informasjonen Hedmark Fylkeskommune har tilgang til når de besluttet opprettelsen av en videregående fagutdanning innen trelast.

5.3.3 UTVIKLING

5.3.3.1 GRUE

Som vi har sett, ble trelastutdanningen utviklet på initiativ av bransjen selv, og med den sentrale bransjeorganisasjonen som viktig pådriver. Fagets innhold og struktur var bygget opp etter det da gjeldende regelverk. I dette regimet var fagets organisasjoner

de toneangivende premissleverandører, og presise faglige mål ble holdt opp som retningsgivende for utdanningens innhold. Det var ut fra disse premisser, som hadde vært stabile i lang tid, at faget ble utviklet og etablert. Likevel kan nok de ulike aktørene ha hatt delvis ulike målsettinger: Bransjen har nok vært opptatt av å rekruttere den best mulige kompetanse, mens fylkeskommunen har vært opptatt av å gjøre det billigst mulig. Arbeidstakerorganisasjonene representert i opplæringsrådet har nok vært opptatt av at flest mulig skal få mest mulig utdanning. Mens lærerorganisasjonen og departementet på sin side hadde inngått avtale som grep inn i formalitetene omkring skolen. Og om noen i det hele tatt var opptatt av lokalsamfunnsutviklingen, er ikke så lett å si ut fra våre kilder. Denne situasjonen kan derfor analyseres ut fra modellen om inkrementell handling. Aktørene tar sine beslutninger relativt uavhengig av hverandre, men under nokså stabile betingelser, slik at det i en eller annen form blir mer utdanning til flere.

Det var ut fra slike premisser det hadde fått utvikle seg en mangfoldighet på om lag 100 ulike grunnkurs i den videregående skolen. Denne situasjonen ga visse administrative utfordringer knyttet til eksempelvis overganger mellom fag, rasjonell utnyttning av lærerkrefter, prøvenemnder med mer. Sammen med det politiske ønsket om en lovbestemt rett for alle til videregående opplæring, ble det behov for å reformere hele det videregående opplæringssystemet i Norge. Utdanningen på Grue hadde da bare eksistert noen få år, før det ble behov for å engasjere seg i en omstrukturering av utdanningen. Denne prosessen, kjent som Reform94, var i høy grad sentralstyrt. Viktige premisser for denne prosessen var befolkningens rett til videregående opplæring og forvaltningen av dette. Resultatet var et press på å gjøre inngangene til videregående opplæring færre, og dermed bredere og mindre faglig målrettet. Erik Berg sier at "Etter Reform94 så ble det bare to års utdanning, fordi det var så mye annet som skulle inn. For å lage en læreplan som skulle dekke en så bred vifte, så blir det jo også automatisk mindre fag etter hvert." Engasjementet for utvikling av faget ble altså konsentrert om forhold som var viktig for andre enn de lokale aktørene. De faglige premissene, altså fagets teknologi, ble gitt lavere prioritet.

Parallelt med dette skjedde en omstrukturering i bransjen. Den teknologiske utvikling gikk sin gang. Det ble gjennom oppkjøp og nedleggelser betydelig færre

aktører/bedrifter i bransjen, og som følge av automatisering ble det også behov for færre ansatte. Videre ble det også innført digitale styringer på sagbruksmaskinene. Behovet for nyrekruttering gikk betydelig ned, samtidig som den kompetansen det var behov for, i stor grad ble dreid mot prosess- og automatikk-kompetanse.

I denne situasjonen var det altså fylkeskommunen som eide skolens maskinpark, uten finansielle muligheter til å følge med i den teknologiske utviklingen.

Etter at skoletilbudet var etablert, inntraff det altså stadig forhold som nødvendiggjorde nye beslutninger. De ulike aktørene hadde hver sin agenda og traff beslutninger relativt uavhengig av hverandre. I tillegg var betingelsene i høy grad skiftende over tid. Situasjonen kan derfor analyseres ut fra garbage can-modellen. Det var, i hvert fall ikke lokalt, noen etablert arena der aktørene koordinerte sine beslutninger, og heller ingen formalisert koordinering mellom lokale og sentrale aktører. Vi finner de fire strømmene nevnt i kapittel 4; først og fremst en strøm av problemer: Arbeidstakerne har lav eller dårlig kompetanse, bedriftene drives ikke optimalt, ungdommene har for mange alternativer i videregående skole slik at visse tilbud ikke får søkere, ungdommene søker seg ut av bygda, kommunene mangler arbeidsplasser med mer. Det er også en strøm av deltakere, først og fremst en rekke bedrifter, men også flere skoler kunne ha synspunkter på hvordan dette burde organiseres og drives videre. Midt i skolens levetid, under prosessen med Reform94, var det også en betydelig strøm av løsninger: skulle man slå sammen fag, i så fall hvilke, hvordan, og på hvilke premisser? Og beslutningsmulighetene var tilsvarende.

Hvordan møttes så disse strømmene? Det ligger i modellen at man kan koble hensiktsmessige elementer fra strømmene gjennom strukturelle eller administrative arrangementer. Og hva som er hensiktsmessig elementer, kan man i tråd med Brunssons teori velge bevisst for å oppnå eller beholde handlingsrasjonalitet.

På det sentrale planet lå det til rette for at de ulike strømmer møttes, gjennom den rollen opplæringsrådet spilte. Men aktørene på det sentrale planet hadde ingen eller lite inngrep med den aktør som var den formelle beslutningstakeren, nemlig fylkeskommunen/fylkesskolesjefen. På det regionale/lokale plan var også situasjonen

betegnende nok preget av at det *ikke ble tatt* noen beslutning. Man bare fortsatte som før.

Situasjonen kort tid etter etableringen av skolen på Grue, var altså at fokuset ble rettet mot sentralt styrte endringsbehov, og at hensynet til fagets teknologiske utvikling samt lokale forhold kom i skyggen. Da hjelper det lite med lokale ildsjeler som Erik Berg.

5.3.3.2 SUNNE

Den gruppen som aktørene i Sunne opprettet allerede før ansøkingen om opprettelsen av studietilbudet ble fremsendt til kommunen, fortsatte å ha jevnlige møter også etter at etableringen var godkjent. Gruppen hadde også god kontakt med de faglige bedriftene. 5. november 1992 ba gruppen inn til et stort bransjerådsmøte og slik opprettholdt de god kontakt med det den faglige ekspertisen sa det var behov for innen utvikling av faget. Når de fikk innsikt i dette, bestemte skolen seg også for hvilket utstyr de trengte, og sørget for at slikt utstyr ble skaffet til veie. På dette møtet møtte både de lokale foretakene, Karlstad Universitet, den lokale arbeidsformidlingen samt tjenestemenn og politikere i Sunne.

I Sunne klarte man (og klarer fortsatt!) å holde dialogen mellom de lokale aktørene gjennom utviklingen av studietilbudet innen grafisk trykk også etter opprettelsen av studietilbudet. Arbeidsgruppen som ble nedsatt hadde jevnlige møter hvor de diskuterte hvordan studietilbudet utviklet seg og hva som eventuelt måtte forbedres eller endres på. Dersom vi ser dette ut fra perspektivet lover og regler, viser det seg at den lokale forankringen gjorde disse jevnlige møtene lette å gjennomføre. Og ikke minst at møtene ble holdt! Der kunne alle aktører på like fot foreslå endringer, og en omforent løsning kunne velges. Stedsvalg for møtene var og er jo også alltid enkle å finne frem til – enten i skolens fasiliteter eller på et av hotellene i Sunne. På disse møtene forebygde man altså muligheten til at studietilbudet skulle "stivne" i en tradisjonell form. Og tilbudet holdt seg attraktivt for alle formelle aktører – hvordan elevene så på det er ikke et tema i denne studien, men det faktum at elevtallet stadig vokste og fortsatt vokser, bør tale for seg.

Gjennom våre intervjuer har vi avdekket at vi finner en ildsjel ved begge tilfeller. Det er ingenting ved våre intervjuer som taler for at deres innsats er vesentlig forskjellig og

slik sett har avgjørende betydning for et utfall. Derimot kan vi gjennom våre intervju finne støtte i at man i Sunne har sett på enkeltpersoner som en "større" ildsjel enn hva tilfellet er i Grue. I begge tilfeller kan vi si; med støtte i våre intervju, at ildsjelene har påtatt seg større oppgaver enn hva som strengt tatt kreves av dem gjennom deres formelle stillingsinstruks. Dersom vi analyserer ildsjelen Inga-Lill Lindqvists betydning ut fra modellen om inkrementelle handlinger, finner vi gjentatte ganger sitat fra henne som sier "ja, men så gjør vi det da" etter hvert som det dukket opp nye behov eller problemstillinger som ble drøftet mellom medlemmene i arbeidsgruppen. Et eksempel er når Inga-Lill var nede på Karlstad Universitet og spurte hvilket tilbud de hadde til studentene fra Brobyskolan når de var ferdige med utdanningen? Karlstad Universitet svarte at et slikt tilbud hadde de ikke. Og da spurte Inga-Lill Lindqvist om ikke Karlstad Universitet kunne opprette et slikt tilbud? Og det gjorde Karlstad Universitet. Denne studien undersøker heller ikke sammenhengen mellom tilfang av studenter til et gymnasstudium og et påbygningsstudium innen samme retning på et høyere nivå. Men det er vel ikke urimelig å anta at enkelte studenter finner trygghet i at det er mulig å videreutdanne seg innen det faget de starter med på gymnasnivå?

Dette viser at små og frittstående beslutninger kan få betydning for et sluttresultat – Broby Grafiska drives ennå. Det som vi ikke har undersøkt, er hva som hadde skjedd dersom disse skrittvisе beslutningene ikke hadde blitt tatt – ville Broby Grafiska da blitt lagt ned eller ville den ha vært slik som i dag?

Lokal samfunnsutvikling påvirker også resultatet av levedyktigheten til tilbudet om utdanning. Helt i starten av utdanningstilbudet som ble etablert i Sunne, kjenner vi jo til at det opprinnelig var arbeidsformidlingen i Sunne som ba gymnasskolen om å utrede muligheten for en oppdragsutdanning innen grafisk trykk. Allerede på dette stadiet kan vi dokumentere et behov som ble fremsatt fra den lokale industrien gjennom arbeidsformidlingen for å forsøke å sikre tilgang til kvalifisert arbeidskraft til de lokale bedriftene. Det som dokumenteres gjennom våre intervjuer, er at kommunen som helhet ikke hadde så god oversikt over hva de sa ja til når de bevilget 11,5 millioner til. Det var en veldig tøff beslutning å ta; så hvorfor gjorde de det?

Det var flere faktorer gruppen ble nødt til å realitetsbehandle før forslaget ble fremmet til Sunne kommune. Eksempler på dette er lokalisering, nybygg eller ei, kan alle kjernefag tas der hvor vi ønsker å være? Hva med gymnastikk og muligheter for kantine eller bespising? Må vi flytte på oss over lengre strekninger mellom de forskjellige timene? Vi vil igjen trekke frem modellen om kommunikativ rasjonalitet. Før forslaget om nybygg ble fremmet til Sunne kommune, hadde arbeidsgruppen gått gjennom hvilke behov de til sammen hadde for et nytt utdanningstilbud innen grafisk utdanning. Arbeidsgruppen hadde liten tro på at Sunne kommune ville si ja til et nybygg på grunn av kostnaden det ville medføre. Derfor gikk også arbeidsgruppen til Sunne kommune med et behov for ombygning av et av de industribygg som allerede sto tomme. Og det sa kommunefullmektigen ja til. Dette viser at når alle involverte aktører på forhånd blir involvert, så bidrar det både til at søknaden blir god og øker også sannsynligheten for at man får en avgjørelse som kan aksepteres av alle parter.

Videre får vi gjennom intervjuene med folkene i Sunne kommune dokumentert at når det først ble etablert et utdanningstilbud for ungdom i nærmiljøet, så ble de nødt til å forbedre tilbudet ellers i samfunnet også. Og da snakker man ikke bare om fritidstilbud for ungdom, men også tilbud i butikkene. I våre intervju med Sunne kommunes personell dokumenteres at slike tanker faktisk ble gjort i forbindelse med planlegning av utviklingen av Sunne kommune. Dette alene gjorde nok ikke at utdanningstilbudet besto, men det er sannsynlig at en slik tankegang blir godt mottatt av søkerne til utdanningstilbudet.

Samarbeidet med det lokale næringsliv er av Thorsten Norèn beskrevet som genialt. Thorsten Norèn arbeidet ved Miller Graphics og var en av de som var med i gruppen som ble opprettet for å ivareta de grafiske interessene ved opprettelsen av en ny studieretning. Næringen samarbeidet med skolen og utviklet det fremtidige studietilbudet på kort tid. Kommunen var også representert i arbeidet og hadde anledning til å kommentere det før det ble fremsendt til kommunen formelt. Næringen opprettet også en ny bransjeforening i 1995; SweFlex. Og årsaken til at disse gikk sammen er blant annet hevdet å være det gode samarbeidet mellom Broby Grafiska og den lokale trykkerinæringen i Sunne.

Utviklingen stopper ikke opp. Denne spesifikke utdanningen var i tillegg koblet til data som har hatt en rivende utvikling siden begynnelsen av nitti-tallet og frem til i dag. Dette gjorde det tidlig nødvendig å oppgradere de ressurser og fasiliteter som opprinnelig fantes tilgjengelig på skolen. Tidlig på året 1997 var det klart at skolen trengte både en ny trykkpresse og spesialsaler. Dette både for at studentene fortsatt skulle finne det attraktivt å søke til skolen, men også for å kunne tilby relevant utdanning. Når skolen ba Sunne kommune om 20 millioner for å ta imot 100 elever innen grafisk teknikk, så fikk de bare tilsagn om 5 millioner til spesialsaler. Men ved felles innsats søker de om EU-støtte – og de får det! Og mye av årsaken var nettopp at skolen hadde et samarbeid med Karlstad Universitet og derfor var forskningsinnrettede, samt at de samarbeidet med foretakene både lokalt og gjennom SweFlex. Alt dette passer også veldig godt inn i en beslutningsmodell om kommunikativ rasjonalitet. Kommunen har ikke penger nok til å få til alt. Fordi man har bredden av interessenter involvert for å oppnå et felles resultat, evner man også å gjennomføre det. Høsten 1998 var en ny trykkpresse til 20 millioner og nye spesialsaler ved Broby Grafiska på plass.

5.3.3.3 VURDERING

Gjennom analysen av våre intervju hevder vi at man på begge steder har fulgt modellen om inkrementelle handlinger når de har tatt sine beslutninger. Dette skulle enda en gang antyde at utviklingen i utdanningstilbudene burde hatt lik utvikling. Men vi ser også at mens man i Sunne hadde en oppnevnt gruppe som tok for seg de utfordringer som dukket opp og fant en løsning som var tilpasset alle aktører, så har det for aktørene som var involvert i utdanningen på Grue ikke vært en slik arena hvor man kunne diskutere problemene og finne en helhetlig løsning som kunne tilpasses alle. Derimot har man gjennom inkrementelle handlinger tatt beslutninger som var ment å skulle gagne beslutningstakeren selv mest.

Vi kan gjennom våre intervju også finne støtte i at man i Sunne har sett på enkeltpersoner som en "større" ildsjel enn hva tilfellet er i Grue. I begge tilfeller kan vi; igjen med støtte i våre intervju, si at ildsjelene har påtatt seg større oppgaver enn hva som strengt tatt kreves av dem gjennom deres formelle stillingsinstruks. Vår

fortolkning av situasjonen er at begge steder har hatt (minst) en ildsjel. Men i Sunne har ildsjelen hatt en arena å utfolde seg på – og den kan vi ikke finne på Grue.

5.3.4 UTFALL

5.3.4.1 GRUE

Den videregående skolen i Grue ble lagt ned i år 2000. Den hadde da vært i drift i mindre enn 20 år, og hele tiden med svak – til dels meget svak⁹ - søkning av elever. Det var hele tiden klart at en forutsetning for driften, var tilstrekkelig antall elever. På samme vis som i Sunne, var det få elever til å begynne med. Og på samme måten som i Sunne ønsket man å få landslinje/riksinntak til utdanningen. Mens man i Sunne relativt snart fikk etablert en slik ordning, kom dette ikke på plass i Grue før 1998/99, og da var det for sent. Året etter ble skolen lagt ned.

Hvorfor tok dette så lang tid i Norge? Våre kilder gir ikke direkte informasjon om dette forholdet, men det er kjent fra flere fagområder og presseoppslag at det har vært restriktiv holdning til å etablere landsdekkende utdanningstilbud i det hele tatt. Dette kan dels forklares med økonomiske argumenter, i det den videregående opplæringen er et fylkeskommunalt ansvar, også økonomisk. Landsdekkende tilbud vil da innebære rokkeringer i dette forholdet. Men det ble også argumentert med at strukturen i utdanningstilbudene skulle bygges robust opp slik at så smale tilbud normalt kunne unngås. En full drøfting av dette forholdet faller utenfor rammen av denne rapporten, men en side er relevant i denne sammenheng, nemlig hva man oppfatter som «smale tilbud». Tilfellet trelastutdanning kan oppfattes som smalt først og fremst ut fra de utdanningssøkendes premisser. Det er i betydningen «få elever» at faget er smalt. For i betydningen faglig innhold, næringsgrunnlag, arbeidsplasser med mer er faget av betydelig størrelse.

Utfallet ble altså at trelastutdanningen på Kirkenær i Grue ble lagt ned. Samtidig ble de videregående skolene i Åsnes og Våler (Braskereidfoss) slått sammen som to avdelinger av Solør videregående skole. Trelastutdanningen ble riktignok da formelt

⁹ Vårt materiale omfatter ikke komplett oversikt over søkere, men Erik Berg informerer at søkningen visse år har vært helt nede i én søker i første runde.

sett videreført som en *mulighet* ved avdelingen i Våler, men dette ble aldri en realitet.

Da dette ble kjent, ser vi av innhentet dokumentasjon at bedriftene meldte seg på banen med skriftlige oppfordringer til fylkeskommunen om å videreføre skoletilbudet i Grue. Men disse henvendelsene kom øyensynlig for sent, eller de var ikke sterke nok. De fikk i hvert fall ingen innvirkning på utfallet. Vi ser for øvrig at brevene ikke er spesielt utfyllende i sin argumentasjon, og det kan være grunn til å spørre om styrken i bedriftenes engasjement på dette tidspunkt.

Vi merker oss også at beslutningen om nedleggelse ble truffet kort tid etter at en vesentlig problemfaktor (landsdekkende inntak) hadde funnet sin løsning. Beslutningstakerne i fylkeskommunen ventet likevel ikke på eventuelle erfaringer av dette.

I hvilken grad dette utdanningstilbudet kunne bidratt til lokalsamfunnsutviklingen i Grue, blir da vanskelig å si. Den tiden skolen eksisterte, var som nevnt preget av visse problemfaktorer som reformarbeid og mangel på landsdekkende inntak. Da disse forholdene var tilbakelagt, kan det se ut til at bedriftenes engasjement var kjølnet. Dette kan henge sammen med at den teknologiske utviklingen hadde gått fra skolen mens man var opptatt med de nevnte problemene, og at bedriftene nå like gjerne rekrutterte personell med annen kompetanse. Men det er også tenkelig at det lunkne engasjementet på tampen kan tilskrives trøtthet etter årelangt arbeid som ga lite uttelling.

Selv om flyttingen av utdanningstilbudet til Våler bare ble en formalitet, kan det også gi en pekepinn på et forhold som man tilsynelatende ikke hadde hatt oppmerksomhet på. Nemlig det forhold at elever søker utdanning ikke bare etter faglig interesse. Det oppfattes som mer attraktivt å gå på skoler med et bredt og allsidig utdanningstilbud. På Våler hadde man nettopp en slik større bredde (og i enda større grad på Elverum og Kongsvinger). At man således valgte å etablere skolen på Kirkenær utelukkende med trelastutdanning, kan i seg selv være en faktor som bidro til utfallet.

Det kan dermed slås fast at også i denne fasen der beslutningen ble tatt om å legge ned skolen i Grue, var preget av flere aktører med hver sin agenda, og som agerte relativt uavhengig av hverandre. Når også betingelsene fortsatt er skiftende, er det mest nærliggende å analysere dette som en «garbage can»-situasjon. Fylkeskommunen gjorde sine vurderinger relativt uavhengig av godkjenningen av det landsdekkende inntaket. Og det kan se ut til at bedriftene foretok rekruttering relativt uavhengig av hva som foregikk på skolen. Og om noen hadde lokalsamfunnsutvikling på agendaen er helt uklart. I strømmene av problemer, løsninger og beslutningsmuligheter, er det ikke underlig at fylkeskommunen da legger vekt på økonomien, og griper muligheten for å beslutte avvikling og nedleggelse.

5.3.4.2 SUNNE

Driften ved Broby Grafiska går videre. Det gjør det vanskelig å snakke om et endelig utfall – historien er ikke avsluttet ennå. I tillegg viser statistikken rett oppover over tid. Som eksempel kan det sies at i 1993 var det 2 ansatte og 16 studenter ved Broby Grafiska. Skolen hadde 600 kvadratmeter lokaler å drive skole på, og det var 125 personer ansatt i den grafiske industrien i Sunne. I 2003 var det 52 ansatte på skolen og de hadde 440 studenter. Lokalene var økt til 8000 kvadratmeter, og i den grafiske industrien i Sunne var det 600 ansatte.

Kan disse opplysningene hjelpe oss til å si noe om utfallet? Vi ser at når det oppsto nye behov, så tok arbeidsgruppen tak i utfordringen og endte opp med å ta en beslutning. Dette finner støtte i modellen om inkrementelle handlinger. Det var ikke alltid den store langsiktige strategien som lå til grunn. Mer et spørsmål om: Hva gjør vi med dette? Det som var og er spesielt, er at man tar beslutningene sammen. Og slik sett blir det ikke bare et langvarig sett med frittstående beslutninger som ved en modell om inkrementelle handlinger, men beslutninger som alle hele tiden kan stille seg bak som etter modellen om kommunikativ rasjonalitet. Det er etter vårt syn helt enkelt tatt beslutninger som gagnar både Broby Grafiska samt omgivelsene. Alle aktører føler de får noe igjen for den beslutningen som ble tatt. Riktignok stilte ikke Sunne kommune alltid opp med full inndeckning av det økonomiske aspektet som var

nødvendig for å få et prosjekt gjennomført. Men de stilte opp med noe, og bidro alltid til å søke løsninger til fellesskapets beste. Noe kommunen fortsatt gjør.

Det faktum at man i Sunne har evnet å samarbeide på flere nivå illustreres godt blant annet ved at det var den lokale arbeidsgruppen som opprinnelig ble nedsatt for å se på om det var mulig å starte opp en gymnasutdanning innen trykk, som også var de som foreslo å opprette en bransjeforening (SweFlex) i 1995. Likeledes at de evnet å utvikle utdanningen innen grafisk utdanning videre gjennom for eksempel en kvalifiserings utdanning på Karlstad Universitet. At de også har greid å utnytte muligheten til å skaffe seg finansiering gjennom tildeling av EU-midler til en ny trykkeripresse er nok et eksempel på at de sammen har klart å utnytte de muligheter som fins for å få til en kvalitativt god utdanningsinstitusjon innen grafisk industri. Det at alle aktører er med og bidrar på sitt vis når det for eksempel skal skaffes en ny trykkeripresse for å følge med i den teknologiske utviklingen, og at man utnytter de muligheter som dukker opp viser evne og vilje til en god lokal samfunnsutvikling.

5.3.4.3 VURDERING

Våre intervjuobjekter antyder at det kan være flere grunner til at studietilbudet på Grue til slutt ble nedlagt. Vi skal ikke glemme at Hedmark Fylkeskommune hele tiden sa at så lenge skolen på Grue hadde elever, så ville også tilbudet bli opprettholdt. Men vår studie omfatter ikke elevene – kan vi så se en eller flere mulige årsaker til at elevene til slutt valgte bort trelastfaget på Grue? Og det motsatte; at det er en eller flere årsaker til at elevene stadig strømmer til Broby Grafiska?

Næringslivet var hele tiden delaktig i utviklingen av skoletilbudet ved Broby Grafiska. Som Thorsten Norèn uttrykker det: "Næringen gikk hånd-i-hånd med skolen og utviklet skoletilbudet sammen. Han sier videre at han er overbevist om at det faktum at gruppen startet opp SweFlex innebar at man ganske raskt fikk støtte til skolen. Ser vi på uttalelser fra Erik Berg som "at det å gjøre noen tiltak fra bransjens side og sende noen elever til Grue, det var det veldig få som gjorde", antyder at bransjen ikke var veldig interessert i å få studietilbudet til å utvikle seg. Andre uttalelser som "jeg kan ikke huske noen veldige protester" når de i fylkesutvalget for utdanning i Hedmark Fylkeskommune var i prosess om en nedleggelse av trelastfaget i Grue. Alle disse

uttalelsene støtter vår oppfatning av at forskjellen mellom de to tilfellenes utfall er å finne i hvilken modell man benytter seg av for å håndtere utfordringer. I Grue har man foretatt inkrementelle handlinger hver for seg. I Sunne har man gjort det samme, men etter en modell om kommunikativ rasjonalitet.

Vi skal ikke legge skjul på at hvordan lokalbefolkningen så på studietilbudene også hadde betydning for utviklingen av studietilbudet. Under våre intervju i Sunne har "alle" vi har snakket med, antydnet hvor bra Brobyskolan er og hvor "mycket denna utbildningen har betydt för Sunne Kommun". Mens man i Grue finner sitater som "min sønn skal i alle fall ikke jobbe på saga". Det er mye som understøtter oppfatningen om kommunikativ rasjonalitet i uttalelsene vi har opplevd i Sunne, mens det er veldig lite som antyder at noe sånt har funnet sted i Grue.

Hvordan man har håndtert den teknologiske utviklingen har også hatt betydning for de to studietilbudenes utfall. I Sunne var riktignok ikke kommunen villige til å stille opp med tilstrekkelige økonomiske midler til å kjøpe en kvalitativt god trykkpresse verken ved oppstarten av skolen eller da skolen trengte en ny presse. Men kommunen var likevel positiv til prosessen og stilte opp på andre måter for å få tak i den trykkpressen som skolen trengte. Næringen selv bidro også. I Grue vet vi at næringen ikke ønsket å bidra til å skaffe nye maskiner til bruk i utdanningen ved trelastlinjen. Det mente de "at de ikke hadde bruk for". Dette underbygger våre antagelser om at aktørene tar beslutninger som inkrementelle handlinger begge steder, mens man i tillegg i Sunne gjør dette etter modellen om kommunikativ rasjonalitet. Og i Grue er man mest opptatt av sine egne målsetninger, og ikke helheten.

Både tilbudet på trelastlinjen i Grue og den grafiske utdanningen i Sunne kunne midt på 90-tallet ansees som landsdekkende. Men mens studietilbudet på Grue etter Reform94 ikke fikk til å bli en landslinje, så fortsatte Broby Grafiska å være en landsdekkende utdanning også etter dette tidspunktet. Også her er vi av den oppfatning av at dersom alle interessenter i Grue hadde hatt en felles arena for samarbeid, ville de trolig kunne fått til at trelastlinjen i Grue hadde blitt en landslinje

også etter 1994. Det skal her legges til at studielinjen ble en landslinje i 1999. Men da var det for sent.

I Sunne ble det en landsdekkende linje fra 1997. Altså kan vi se at begge utdanningstilbudene så det som nødvendig å ha tilbud om inntak fra elever fra hele landet dersom de skulle være konkurransedyktige. Vi ser også på dette som en inkrementell handling. Men mens man i Sunne raskt fikk det til, brukte Grue 5 år før det ble en landsdekkende linje. Forskjellen mellom de to tilfellene finner støtte i modellen om kommunikativ rasjonalitet. Mens man i Grue ikke fikk støtte fra de sentrale myndighetene til å få en landsdekkende linje, hadde skolen i Sunne full støtte fra kommune, næringsliv og til og med den faglige bransjen om at de hadde behov for å bli en landsdekkende linje. Etter vår vurdering er dette den viktigste årsaken til forskjellen i utfall mellom de to studietilbudene.

6 SAMMENFATTENDE ANALYSE

6.1 HVORFOR MISLYKTES MAN I GRUE?

Hvilke årsakssammenhenger finnes det som kan være med på å forklare hvorfor studietilbudet i Grue ble nedlagt? Vi vet at de hadde støtte hos de lokale representantene for næringen. Dessuten var Trelastindustriens Arbeidsgiverforening en pådriver for å få skoletilbudet opprettet. Likevel hadde man ikke tilstrekkelig støtte i utviklingen av studietilbudet til å få drevet slik som man ønsket. Det samme var muligens tilfelle med lokalsamfunnet for øvrig. Myndighetene i Hedmark Fylkeskommune var også positive og sa at Grue ville få drive sitt utdanningstilbud så lenge de hadde elever. Men utviklingen gikk ikke så bra. Grue forsøkte tidlig å få riksintak. Riksintak lyktes ikke i Grue før i 1998/99, og det fikk ingen virkning før skolen ble lagt ned i 2000.

Det som er mest nærliggende som forklaring til at tilbudet ble nedlagt, kan være å se på søkningen av elever. Etter vår analyse er heller ikke dette den underliggende årsak til at studietilbudet ble nedlagt. Både linjene i Sunne og i Grue startet opp med relativt lav rekruttering, men i Grue klarte man aldri å få økt søkermassen. Vi vet også at fylkeskommunen sa at dersom skoletilbudet hadde elever, ville det bestå som en egen faglinje på Solør Videregående.

Grunnet den lave søkningen til trelastfaget i Grue, forsøkte man også fra Grue sin side å få til et samarbeid med andre skoler som hadde den samme utdanningen. Ildsjeler fantes også i Grue, men de jobbet i stor grad alene. Eksempler på skoler man søkte samarbeid med var det både på Ringebru og i Steinkjer. Men heller ikke dette lyktes, trolig fordi man da måtte samarbeide på tvers av fylkesgrenser.

Som vi har belyst, var alle impliserte aktører på Grue positive både til opprettelsen av studietilbudet og til at det skulle bestå. Hvorfor ble det da nedlagt? Etter vår mening, føyer dette seg inn i bildet av at utviklingen i Norge var preget av sentralt styrte endringsprosesser, med svak lokal forankring. Utviklingen ble kanskje heller ikke sett i noe helhetlig lokalt perspektiv i Grue. Vår analyse viser at det i tilfellet med trelastutdanningen på Grue ble tatt mange gode beslutninger med den aller beste

hensikt. Vår analyse har vist at resultatet allikevel ikke ble bra. Vår slutning er at de inkrementelle beslutninger som ble tatt, aldri ble sett i sammenheng med hensynet til utviklingen av studietilbudets beste. Vår konklusjon er derfor at det manglet en arena for helhetlig tenkning, slik at tilbudet kunne utviklet seg til beste for alle aktører også på Grue slik som utviklingen har vært i Sunne.

6.2 HVORFOR LYKTES MAN I SUNNE?

I likhet med trelastlinjen på Grue var det også på grafisk trykk på Broby Grafiska i Sunne få søkere når utdanningen startet opp. Men til forskjell fra Grue utviklet søkermassen seg til å gå til over 400 elever på omtrent 10 år. Denne forskjellen kom ikke av seg selv; det måtte gjøres noe aktivt.

Vi ser også at i Sunne lyktes man med å få riksinnntak etter relativt kort tid. Begge utdanningene må jo sies å være smale, slik at man trenger altså ikke mange skolene for å tilfredsstille verken ungdommenes behov for studietilbud eller bedriftenes behov for arbeidskraft.

I Sunne ser vi at de lokale myndighetene var aktive for å få til et skoletilbud innen grafisk trykk. Dette vises best gjennom at de godkjente et behov for 11,5 millioner kroner over kommunebudsjettet, og det etter at budsjettet var ferdig behandlet. De lokale bedriftene innen næringen var også positive til å støtte opp under den nye grafiske trykkerilinen. Det er det samme som vi finner på Grue også.

Hva er så forskjellen? Det er veldig mange likheter i etableringen av studietilbudene i Grue og i Sunne. Det vår analyse klart antyder, er at en lokal arena for et samspill mellom de viktigste aktørene har hatt mye å si for utviklingen av utdanningen i Sunne. Denne arenaen mangler når det gjelder utviklingen av utdanningen i Grue. Der hvor beslutningstakerne stort sett har jobbet isolert og forsøkt å få til gode ting for trelastlinjen på Grue, etablerte man veldig tidlig en gruppe hvor alle de tilsvarende interessentene i Sunne var samlet og kunne finne løsninger som var tilpasset akkurat deres behov når det gjaldt den grafiske trykklinjen på Broby Grafiska. Den store forskjellen vi finner i våre analyser er altså at man i Sunne lyktes med å etablere en arena for samarbeid. En slik arena har vi ikke funnet i Grue.

7 OPPSUMMERING – YTTERLIGERE FORSKNING

Vår studie har konsentrert seg om de beslutninger som tas under etablering av utdanningstilbud, samt de videre beslutninger som tas og i hvilken grad disse beslutningene påvirker utdanningstilbudenes endelikt. Dette har vi funnet svar på, men det trenger ikke å være slik at dette representerer hele sannheten.

Vår studie har for eksempel ikke tatt for seg hva studentene egentlig mener om studietilbudene. Og det vil jo selvsagt ha stor innvirkning dersom ingen elever ønsker seg den utdanningen som tilbys. Konsekvensen av dette nødvendigvis til slutt føre til at et gitt studietilbud opphører. Hva studentene egentlig mener om disse to studietilbudene som vår undersøkelse har tatt for seg, er altså noe som kan forskes videre på for å finne et bredere årsaksforhold til hvorfor studiene har fått to ulike utfall.

En annen ting er hva opprinnelig motstand har hatt å si for utviklingen av studietilbudet. Vi vet at det også i Sunne i utgangspunktet fantes motstand mot at studietilbudet skulle opprettes, fra daværende skole i Tumba og bransjeforening. En motstand mot opprettelsen av studietilbudet i Grue kan vi også dokumentere i vårt kildemateriale fra Hedmark Fylkeskommune. Mens man i Sunne valgte å omgå denne motstanden ved rett og slett å ignorere den, er det mulig at motstanden i Norge egentlig vedvarte i enkelte kretser hele tiden selv om tilbudet ble opprettet i Grue. Dette svarer ikke vår undersøkelse på, men det er klart at det kan ha hatt betydning. Dette er også et interessant perspektiv som senere forskning kan finne en forklaring i for forskjellige utfall ved de to studietilbudene.

I denne undersøkelsen har vi i utgangspunktet betraktet de to stedene Sunne og Kirkenær som sammenlignbare. Vi har konstatert at begge er middels små kommunesentra i middels små innlandskommuner. Sett i relasjon til stedenes respektive nasjonale kontekster, er dette riktig. Men i absolutte tall er Sunne et betydelig større sted både som kommunesenter og som kommune totalt. Dette er også et forhold som vi ikke har undersøkt, og som kan belyses nærmere med andre undersøkelser.

Den valgte problemstilling (i populærform: Hvorfor lyktes den ene skole og ikke den andre?) kan belyses på flere måter og med mange ulike angrepsvinkler. Gjennom

arbeidet med undersøkelsen har vi erfart at vår angrepsvinkel kanskje ikke er den som gir det tydeligste svaret på problemet. Vår analyse gir heller noen antydninger til forklaringer. Sterke konklusjoner vil forutsette enten ytterligere forskning med andre spørsmål, eller andre angrepsvinkler med annet teoretisk utgangspunkt og andre modeller.

Avslutningsvis er det mulig at det er noe vi helt og holdent har oversett. I så fall ønsker vi andre forskere lykke til med å finne en bedre forståelse for hvorfor utfallet ble som det ble med den grafiske trykkutdanningen i Sunne og ved trelastutdanningen på Grue.

Litteraturliste

Brunsson, Nils (1985): "The irrational organization: Irrationality as a basis in organizations."

Eriksen, Erik Oddvar og Weigård, Jarle (1999): "Kommunikativ handling og deliberativt demokrati." Bergen: Fagbokforlaget.

Habermas, Jürgen (1999): "Kommunikasjon, handling, moral og rett". Oslo: Tano Aschehoug (nå: Universitetsforlaget).

Hatch, Mary Jo (2008): "Organisasjonsteori; Moderne, symbolske og postmoderne perspektiver." Oslo: Abstrakt Forlag.

Jacobsen, Dag Ingvar og Thorsvik, Jan (2007): "Hvordan organisasjoner fungerer". Bergen: Fagbokforlaget.

Kuhn, Thomas (2002): "Vitenskapelige revolusjoners struktur." Oslo: Spartacus Forlag.

Rydin, Åsa (2007): "Graphic Valley/Broby Grafiska – en studie av det grafiska innovationssystemet i Sunne". Karlstads Universitet. Dokumentasjonsrapport 2007:6.

Simon, Herbert Alexander (1945): "Administrative behavior". New York: Free Press.

Muntlige kilder

Adolfsson, Karl-Johan, Sunne kommune, 100705

Aresvik, Gro, Hedmark fylkeskommune, 101118

Berg, Erik, Solør videregående skole, 100916

Karlsson, Peter, Sunne kommune, 100705

Lindqvist, Inga-Lill, Broby Grafiska, 101007

Moen, Knut, Trelastindustriens Landsforening, 100928

Norèn, Thorsten, Miller Graphics, 101007

Intervjuguide Generelt

Hvem er vi:

Hvorfor gjør vi dette:

Hvordan: Intervjuer i tiden juli - desember 2010

Spørsmål til intervjuobjektet:

Spesielt for Norge:

- Vi er kjent med visse sider av de siste skolereformer etc.
- Kan du si noe om hvordan dere forholdt dere til det?
- Hva hadde dette å si for etableringen av denne skolen?

Spesielt for Sverige:

- Vi er kjent med det grafiske innovasjonssystemet i Sunne.
- Hva hadde dette å si for etableringen av denne skolen?

For alle intervjuobjekt:

- Hvem var involvert i prosessene?
- Hvem oppfattet du som premissleverandører
- Hva mente de enkelte aktørene?
- Var det noen pådrivere?

- Kjenner du situasjonen for tilsvarende skoler (samme utdanningstilbud) ellers i landet?
- Hvilke valg og beslutninger har de andre aktørene gjort underveis i prosessen?
- Hvordan gikk dette?
- Hva lå til grunn for avgjørelsen om å legge ned/videre drift?

Hvem var involvert i prosessene?

- Hvem oppfattet du som premissleverandører
- Hva mente de enkelte aktørene?
- Var det noen pådrivere?

- Kjenner du situasjonen for tilsvarende skoler (samme utdanningstilbud) ellers i landet?
- Hvilke valg og beslutninger har de andre aktørene gjort underveis i prosessen?